

Přítomnost

25
nezávislý
týdeník

ROČNÍK IX

V PRAZE 22. ČERVNA 1932

ZA KČ 2.—

Koncept hospodářského programu JIŘÍ HEJDA

O člancích, které vzbudily pohoršení F. PEROUTKA

Camera obscura OTTO RÁDL

Český odborník ve službách pětiletky

Z agrární fary a farnosti Ing. J. SLABÝ

V Lausanne správný start

Strany jsou drahé — Národně demokratičtí dělníci — Raději maloměšťáctví
než toto — Nová třída se hlásí — Svědectví muže, jenž to ví

Půjčovna knih „MÍR“ Praha II, Vladislavova 2. Palác Báňské a hutní

NEJNOVĚJŠÍ ČESKÁ LITERATURA, JAKOŽ I NĚMECKÁ, ANGLICKÁ A FRANCOUZSKÁ

Odborný ženský lékař **Dr. Vepřovský,**
Praha II., Václavské n. 67. Ord. od 2—5. Telefon č. 268-36.

Bankovní dům
PETSCHER A SPOL.

Praha II, Bredovská 18
Adresa telegramů Petschekomp

Prázdninové kursy francouzštiny

Institut de Touraine à Tours (Indre-et-Loire) — Čechoslováci 30% slevy — Účastníci ve věku 16—25 let 50% slevy na francouzských drahách — Slevy na drahách československých a německých pro středoškolské a vysokoškolské studenty

Zprávy: prof. V. ČÍZEK, Praha XVIII, Ořechovka 284

Novinka týdne!

VÍTĚZSLAV NEZVAL

SKLENĚNÝ HAVELOK

B Á S N Ě

S obálkou a v úpravě Karla Teige
Stran 212. Brož. Kč 40.—, vázané Kč 52.—

u knihkupců a
v nakladatelství

Fr. Borový, Praha II, Národní 18

LIDSKÁ PRÁVA

Orgán Ligy pro lidská práva

Prázdninové dvojčíslo 8-9 obsahuje m. j.: Josef Bělina: Budme připraveni - Prof. Em. Rádl: Gorgulov - Dr. V. Osvald: Fašism-nebezpečí - Dr. Otta Stross: Důzvyky zpolitizovaného procesu - Rozhodné slovo - Zrušte vojenské soudy - Baťova racionalisace - A ještě honičky

Jednotlivá čísla Kč 2.—, roční předplatné (12 čísel) Kč 20.—

Objednávky vyřizuje sekretariát Ligy pro lidská práva
Praha II. Václavské náměstí 7. Telefon 201-71

VRCHOL DOKONALOSTI

SPEEDWELL
SPEEDWELL
SPEEDWELL
SPEEDWELL
SPEEDWELL
SPEEDWELL
SPEEDWELL
SPEEDWELL
SPEEDWELL

N A B Í D K Y A P O P T Á V K Y

Poplatek za jednu noticku zaslaný současně ve známkách obnáší Kč 10.—, služby a práce Kč 5.—

Koupím za každou přijatelnou cenu 6 Vrchlický, Rabínská moudrost. Na-

bídky přímo na B. Fidlera v Nitře, Masarykovo náměstí.

Lékaři, pozor: Prodám za pouhých Kč 3.200.— úplně neporušené dílo:

Halban-Seits: Biologie u. Pathologie des Weibes 1930—1931, 8 dílů v krám-

ské ceně 8.200 Kč. Nabídky do adm. t. 1. pod čís. 129.

U Flory volné byty

(pokoj, kuchyň i jednotlivé) nezařizované pronajme. K doptání: Praha XI., Sudoměřická 11.

DOPISY URČENÉ PRO TUTO RUBRIKU OZNAČUJTE: NABÍDKY A POPTÁVKY A ČÍSLO INSERTU

OBSAH 24. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: JIŘÍ HEJDA: Hospodářský plán. — O. WEISL: Demoralisace vniká do jednoho národa. — FRANTIŠEK MUNK: Amerika se dívá zpět. — DALIBOR KVÍZ & RADOVAN ŠIMÁČEK: Film v prvé osobě, čili divák sám hercem. — JAN MELOUN: Psychologický typ Adolfa Hitlera. — OTTO RÁDL: Camera obscura. — Herriot po Tardieuovi. — J. S. Machar. — Záchrana českého filmu. — Žádost o pokoj. — Odpovědi Slováků.

Přítomnost

za redakci odpovídá **Ferd. Peroutka**

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BOROVÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TRÍDA 18
Telefon číslo 390-51 až 54 — Účet poštovní spořitelny číslo 35.622
PŘEDPLATNÉ NA ROK Kč 100.—, NA PŮL ROKU Kč 50.—,
NA ČTVRT ROKU Kč 25.—, JEDNOTLIVÁ ČÍSLA Kč 2.—
Užívání nov. známek povoleno řed. pošt a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 10/1 1924
TISKEM KNIHTISKÁRNÝ ORBIS, PRAHA XII., FOCHOVA TRÍDA 62

p o z n á m k y

V Lausanne správný start

Konference lausanneská liší se od tolika předcházejících tím, že je připravena. Připravil ji především sám čas. Za to půlletí od basilejské zprávy, která urgovala okamžitou akci — a urgovala marně, původně na konec ledna projektovaná schůze se ani nesešla — změnilo se velmi mnoho. Ne jen vlády. Ten nový tón, který dnes slyšíme a ta nová řeč, to je důsledek vážnosti, s níž se, zejména po zkušenostech s Německem, ale také zkušenostech anglických, amerických i francouzských, pohlíží na tytéž věci, staré diplomatické sny. Ještě před rokem byla nabídka presidenta Hoovera na zastavení všech mezistátních platů přijata s výrazem odporu a Francie vynaložila čtrnáct dnů a nocí horečné činnosti, aby toto „germanofilské“ gesto Ameriky paralysovala. Dnes se marně touží po prodloužení tohoto moratoria a je to francouzský ministerský předseda, který spolu s anglickým navrhuje hned v první schůzi zastavení všech německých platů, tedy i těch z nechráněné části Youngovy anuity, jež si tenkrát v loňském červnu aspoň in effigie Francouzové na Američanech ještě vydobíli. Dnes již se nebojí, že to bude nebezpečný prejudice pro konec reparací, dnes jim jde již jen o to, aby konec reparací byl i koncem spojeneckých dluhů a aby při generální úpravě, která musí přijít, neměli slovo jen generálové, zejména pruští. Na štěstí, těm není také docela volno pod basiliščími pohledy jejich hakenkreuzlerských spojenců. Vědí, že v revoluční konflagraci, která je jedinou eventualitou za mír dorozuměním, může být ztraceno i něco jiného než německé okovy. Papen mluvil v Lausanne nejméně s takovou vřelostí pro společenský a hospodářský řád, jako pro Německo. Zbývá jen otázka, zda může říší disponovat, konkrétně řečeno, zda Hitler, který po 31. červenci musí nějak přijít k slovu, bude jeho závazky kontrasignovat. Zde je jediná vyhlídka: anglická a americká účast na věci. Americká exekutiva je prozatím vyřazena rozháraností t. zv. předvolební situace. Je to více než jen předvolební zmatek, ale netřeba zoufat nad tím, že bude ovládnut, poněvadž bohaté zdroje státu jsou ještě téměř nedotčeny a nálada mas může se obrátit okamžitě, jakmile se jim ukáže nějaké východisko. Uznává se obecně, že iniciativa musí přijít tentokrát z Evropy. Plán této iniciativy byl vypracován MacDonalodem v rozmlouvách s německým vyslancem v Londýně Neurathem, nyní ministrem zahraničí v nové vládě, a Herriotem za posledního weekendu v Paříži. Anglosasové mohou svým tlakem opatřit Francii kýžené dlouholeté politické příměří, neboť i Hitler chce a potřebuje dorozumění se západem, jenže si to představoval s Anglií proti Francii, ale této iluze se musí vzdát. Kdyby takové příměří se provedlo, znamená to zároveň odzbrojení, neboť Francie by pozbyla námitek. A odzbrojení je podmínkou Ameriky pro slevu válečných dluhů, neboť pak si v rozpočtu ztrátu uhradí a bude mít opravdu viditelné znamení definitivních poměrů i slib návratu prosperity. V čase tak získaném mohlo by se pracovat na vybudování soustavy mezinárodní bezpečnosti a arbitráže, jak jsou založeny v Covenantu ženevském a Kelloggově paktu. — To všechno je dlouhá cesta, ale není pochyby, že jsme se konečně na ni dostali, a na dobrý obrat není nikdy pozdě.

R. P.

Strany jsou drahé

Psalo se již mnoho o financích politických stran; i když se dnes právě o této věci tolik nepíše, není méně aktuální; spíše naopak. Vliv hospodářské krise proniká i do pokladen velkých politických stran. Strany jsou dnes nákladnými institucemi. Vyplývá to z povahy našeho politického života, který přímo staví na politických stranách. Ale vyplývá to i z denního života politických stran. Mají — v denní praxi — příliš mnoho práce a příliš málo prostředků, které získávají od svých příslušníků. Vystupují-li politické strany v politické aréně proti sobě jako rivalové, jako soupeři, vystupují v denním životě, který probíhá místními, okresními, župními organizacemi a se-

kretariáty proti sobě jako konkurenční podniky. Snaží se dávat co nejvíce a žádati co nejméně. Stranici navykli si, aby jejich sekretáři za ně intervenovali tam, kde by si to mohli docela dobře vyřídit sami. Stranici z pohodlně. Přesunuli kus svých starostí na své politické strany. Ty, aby svého straníka nerozhněvaly (ve strachu, aby jiná strana mu snad nevyšla vstříc), dobrovolně vzaly na sebe obstarávání celé řady drobných starostí straníků. Přirozeně nelze namítnout nic proti tomu, aby strana pomohla svému straníku k právu, tam, kde jeho síly na to nestačí. Ale věci šly dále. Strany daly se pod toto jho služby straníků více než bylo zdrávo. Poslanec a senátor má rozhodovati o zásadních směrnících politických, sociálních atd. Ale jeho aktovka jest plná různých případů, žádostí o intervence, přímluvy atd. To vše vyžaduje času. A nejen času. Na tuto práci nestačí již dobrovolní pracovníci. Jest potřeba honorovaných, stálých sekretářů. Jsou-li, roste jim práce pod rukou, neboť straník jest pohodlný. Spoléhá na stranu. Spoléhají i funkcionáři, jimž se před válkou nezdálo, že by strana mohla mít v tom či onom koutě státu svůj sekretariát. Drobní funkcionáři strany vychutnávají radost někomu v sekretariátě poroučet, neboť až dosud život je odsuzoval k tomu, aby poslouchali. Tam, kde před válkou stačil jednatel, který ke schůzi shrnul několik došlých dopisů, existuje dnes sekretariát se sekretářem a písalkou. A mají práce dost. O to se starají straníci. Věc by nebyla tak zlá, kdyby na tuto agendu strana mohla shánět peníze tak rychle a vydatně, jak se k ní obracejí lidé o pomoc a intervenci. Ale příspěvky se scházejí pomalu. Je jen málo politických stran, které by mohly říci, že příspěvky se scházejí v celku dobře. A je ještě méně politických stran, které by mohly říci, že tyto příspěvky stačí na to, aby byla hrazena aspoň největší část celkové stranické režie. Jsou strany — na př. národní demokracie — kde členský příspěvek straně tvoří jen nepatrnou část úhrady stranické režie. Národní demokracie velmi často nařiká, že u nás politický život jest zamořen stranictvím. Nic bych si nepřál více, než kdyby národní demokracie předložila veřejnosti výkaz svého finančního hospodaření. Jsou obory její činnosti, kde důvodně nutno se domnívati, že její stranická agenda daleko nemůže býti hrazena stranickými příspěvky. Kdyby národní demokracie — uvádím jen příklad — rekla, kolik zaměstnává sekretářů v Národním Sdružení dělnickém, ukázalo by se, že její režie na tomto poli jest tak značná, že daleko nestačí úhrada stranickými příspěvky. — Strany mají mnoho práce, mnoho zaměstnanců, mnoho osobních a věcných nákladů, které vyplývají z pohodlnosti straníků, na které jest vinná hodně každá politická strana. Úhrada stranickými příspěvky silně za tím pokulhává. Nastává pak situace: ber kde ber, jen když něco přineseš. Tato diskrepance mezi nadměrně velkou agendou straníků a malými a klesajícími příjmy stran jest vnitřní příčinou finančních nesnází našich stran, jejichž konce jsme viděli často ve světle ne právě hezkém. Situace jest tím horší, čím jdeme více odleva doprava. U socialistických stran nutno pochopiti, že v mnohých případech nemůže se jejich příslušník obrátiti nikam jinam, než na svoji stranu. Socialistické strany vždy se snažily o to, aby svůj finanční základ opřely o příspěvky svých členů. Ale i tu jest možno pozorovat značnou změnu proti době před válkou. Před válkou být příslušníkem socialistické strany neznamenalo žádnou výhodu. Mnohdy to znamenalo velké nepřijemnosti. A přece lidé byli příslušníky stran. A jakými příslušníky! Lidmi, kteří nejen že od své strany ničeho nežádali — také jim mnoho dáti nemohla — ale ještě na ni dopláceli, ať již finančně, ať již jinak. Strany se musí přičinít o to, aby jejich příslušníci se postavili trochu na vlastní nohy. Říkalo-li se o předválečném Prusku, že tam každý člověk cítí za sebou policistu, možno mluvit o nás jako o zemi, kde každý téměř počítá s tím, že za ním stojí jeho politická strana, která mu vypomůže, když toho bude potřeba. Není u nás jen přílišné spoléhání na stát, etatismus. Jest u nás i přílišné spoléhání na politické strany, a to zejména tam, kde člověk by si tu či onu věc dovedl zařídit sám. Ale to by vyžadovalo určité námahy. A prostý straník považuje za výhodnější, jít do sekretariátu, aby mu to zařídil. Slyšíme často o tom, s čím vším lidé chodí na úřad. Sekretariáty našich stran by nám mohly říci, co vše chtějí lidé od politických stran, jejich exponentů, sekretářů

atd. To vše zvyšuje režii našich stran. Při tom úhrada spíše klesá než roste. To jest příčina velké režie našich politických stran. Velké výdaje plynoucí z velké agendy a malé příjmy. Nebude jiného východiska, než vychovávat straníka k tomu, aby také spoléhal na sebe, ne jen na stranu. Aby, spoléhali na stranu, dal jí to, co potřebuje. To jsou peníze. V. G.

Národně demokratičtí dělníci

Upozornil na ně znovu národně demokratický tisk, který uveřejnil výzvu k národně demokratickým zaměstnavatelům a podnikatelům, aby zaměstnávali jen takové dělníky. Jsou ličení jako vzor dělníků, jaký si jen pp. podnikatelé mohou přát. Jsou pro dohodu s podnikatelem. Chtějí se dohodovat, nebudou stávkovat. Ti druzí dělníci z velké části také nestávkují rádi. Odpadlo by mnoho stávek, kdyby na straně podnikatelů a jejich organisací bylo méně chuti ukazovat dělníkům tvrdou pěst. Bylo by žádoucí, kdyby národní demokracie jednou uveřejnila — podle pravdy — čísla o finančním hospodářství národně demokratických dělníků. Ukázalo by se, že tato organisace má nejvíce sekretářů, ač jest to právě národně demokratický tisk, který ukazuje na to, že dělníci jsou v rukou sekretářů. Ukázalo by se také, že mnozí z těchto národně demokratických sekretářů dělnických ještě před nedávnem byli u komunistů, kde vystupovali velmi radikálně. Národně demokratická strana se domnívá, že zdůrazní svoji všénárodnost, když bude moci ukázat na to, že ve svých řadách má i dělníky. Jest tu situace příliš připomínající bajku o psu, který viděl ve vodě kus masa, a pustil maso, které držel. Národní demokracie organisovala s nevalným zdarem zemědělce. Její Rolnické jednoty prakticky neznamenají nic. Udržují se jen tím, že projevují při každé vhodné a nevhodné příležitosti oddanost k dru Kramářovi. Národní demokracie vede boj proti živnostenské straně a šilhá po opoziční politice, jen aby si udržela své živnostníky. Pokouší se látat pestrý koberec z nejrůznějších stavů a domnívá se, že všénárodnost prokáže tím, že od každé skupiny výrobní bude mítí kousek. Nejošklivější případ jest ovšem případ národně demokratických dělníků. Káže-li národně demokratický tisk zaměstnavatelům, aby zaměstnávali národně demokratické dělníky, naznačuje tím dělníkům, do které strany mají jít, aby dostali práci. Statistiky také ukazují, že národně demokratické dělnictvo má méně nezaměstnaných než dělnictvo jiných politických skupin. Národně demokratická legitimace jest jakýmsi pojištěním proti nezaměstnanosti. Na Ostravsku jsou případy, že i Němci a Poláci jsou členy národně demokratického dělnictva. Jest důkazem politické nezralosti našeho průmyslu, přistupuje-li na tyto politické mravy národní demokracie. Nelze se divit, že národní demokracie své Národní sdružení dělnické drží s úsilím i finančními náklady, které jsou neúměrné skutečným výsledkům. Ale nutno se divit, že průmysl si vystavuje toto politické vysvědčení. Byli to tajemníci Svazu průmyslníků, kteří byli nadšeni fašismem, když se u nás začal pěstovat. Byl to průmysl, který si mnoho sliboval od Gajdy. Ve fašismu ztratilo se hodně peněz, které věnoval průmysl. To svědčí o malém politickém obzoru průmyslu. Domnívají-li se někteří národně demokratičtí podnikatelé, že potrou socialismus naháněním dělnictva do řad národní demokracie, jest to krátkozrakost. Mnohé věci jsou u nás zpolitisovány. Dochází i na práci a chléb. Strana národně demokratická, která stále kvílí nad tím, že „všude rozhoduje legitimace“, pracuje k tomu, aby rozhodovala i tam, kde dělník chce pracovat, kde si chce vydělávat. Tímto způsobem se nevyřeší dělnická otázka. Na tento způsob se nepotře socialismus. V. G.

S čím souhlasíme

Raději maloměstšáctví než toto. „Největší spousta, zdá se mi, působí mezi mladými Vančura. Jeho slovní kubism je napodobován s tím větší zuřivostí, čím je menší jeho pochopení. A resultát? Je to jako kdyby slabý, nedomrlý křeček navlékl na sebe starou rytířskou zbroj. Takový autůrek si shledá pracně několik archaismů nebo přísloví a říkadel, lepší namáhavě věty co nejvzdálenější běžné mluvě, potí se jako dítě, když staví domeček z písku, uvádí v zoufalství čtenáře loudavou a rozbahnělou obsírností. Je také na světě jakási budoucnost a na ni také sází část mladších adeptů literárních. Jsme národ velmi sčetlý. Vycházejí „Rozpravy Aventina“ a jiné literární časopisy; a tam se lidé dočítají i o takových sfingovitých zjevech, jako je Joyce. Proč by se to nemohlo zkusit? A upocený podučitel, gymnasista nebo berní úředník venkov-

ský pouští se do filologických fantasií, při nichž ti vstávají vlasy na hlavě. Jiný se zase napil z louže Freudovy a blábolil nyní jako podnapilá husa. Vymýšlí si tajuplné souvislosti sexuální životní, zarývá se do labyrintu podvědoma tak důkladně, až z toho proniká na papír jen jakýsi vzdálený chrochot; a máš se co držet, aby ti nebylo špatně od žaludku. Čteš-li takové ozvěny cizí myšlenkové tvorby, skoro bys měl přání: postavit znova vysokou čínskou zeď a propouštět jí asi jen třetinu všeho překladového zboží, které nás zaplavuje: neboť působí strašné spousta v lebkách nepřipravené mládeže. I to věřejší maloměstšáctví a baráčnictví je mi sympatičtější nežli takový zpitvořený modernism a takhle chápané evropanství. Proslulý polský historik Alexander Brückner napsal do prvního čísla letošního ročníku „Slavische Rundschau“ přísný odsudek české literatury jako maloměstšácké: „Česká literatura zůstala velmi dlouho maloměstskou přes všechnu anakreontiku nebo romantiku. Zvláště bylo pozorovati toto duchovní zmrzačení na jejím románě, neboť lyrika vymanila se mnohem dříve z úzkých pout. Čeští literáti rekrutují se z maloměstšáků a sedláků, v nejlepším případě z katechetů a suplentů. Chyběl jim ovšem svobodný, velký pohled na věci. Jen zvolna pozdvihovala se tato úroveň.“ Dnes je tomu již jinak. Zdá se mi, jako by dnešní Čech nenesl nic tíže než pohanu maloměstšáctví. Aby jí unikl, stává se raději opičáckým snobem, nechápaje, že to není nic než maloměstšáctví na ruby a tím na druhou. Já alespoň kdybych se měl rozhodnout mezi maloměstšákem a snobem, rozhodl bych se pro maloměstšáka. Pokud se drží ve svých mezích, není tak směšný jako osobivý a náročný parvenu, vnitřně prázdný a pustý, s nímž se protrhl u nás od převratu pytel. Škodí nám víc než sebe obmezenější okresní domorodec.“

(F. X. Šalda v „Zápisníku“.)

Nová třída se hlásí. „Za naší doby padly zbytky feudalismu, dostihlo se absolutní politické rovnosti, což je vlastně formální předehrou pro události hlavní — široké vrstvy lidové zatoužily po lepším místě na slunci, chtějí lepší úděl hmotný, poněvaž to jim umožní, aby také duševně získaly a kulturně vyspěly. Je to ohromný úspěch lidstva naší doby, něco, nač měli bychom býti pyšní. Ale na místo toho se volá: pámbůh s námi, kam to spějeme! Kam? To vám zase může napovědět historie. Jestliže početnější třída domohla se moci ve státě, nikdo jí nezabránil, aby užila moci k svému prospěchu. Bylo to přirozené a spravedlivé. Hospodářský život musil se přizpůsobiti tomuto novému uchazeči o lepší život. Hospodaření, jež stačilo, kdy malá skupinka feudálů měla velké nároky (relativně k své době, neboť mnohý středověký aristokrat nežil tak „dobře“, jako dnešní prostý občan), nestačilo pro třídu buržoasní. Systém hospodaření, jež stačil pro dobu buržoasní, nemůže uspokojiti společnost dnes, kdy k plnějšmu životu se přihlásily nejširší vrstvy pracujícího lidu. V tom tkví hlavní kořen dnešních nesnází, a jsou na omylu všichni, kdo se domnívají, že lze najíti východ z dnešní krize nějakými metodami, jichž se užívalo v starší době. Přistípkovat bude možno na chvíli, ale nakonec nová struktura společnosti vynutí si upravení hospodářské produkce a distribuce novým, dříve nevidaným způsobem. Hledá se a vidí se zkáza v novém žvilvu, jež se přihlásil k lepšímu životu, ukazuje se na zkaženost dnešní společnosti, ale konec konců největší nemravností se jeví staré, dnes nemožné řády hospodářské. Je dnes hůř a hůř? Ano, ale jen se starým hospodářským řádem. Šklebí-li se ideologové starého hospodaření a ptají se, kde je ten lepší hospodářský řád, říkám: Nevíme. Víme však, že stejně posměšně se vyjadřovali obhájci starých hospodářských řádů v 18. století, ale vývoj ukázal, že si lidstvo pomohlo k něčemu, o čem učení konservativní posměváčkové neměli tušení.“

(Dr. Jan Slavík v „Národním osvobození“.)

národní hospodář

Jiří Hejda:

Koncept hospodářského programu

Pokládajíc boj o hospodářský plán za jedno z nejdůležitějších úsilí této doby, chceme tomuto boji poskytnouti co nejširší časopiseckou platformu. Jako doplněk k článku dra Hejdy z minulého čísla, uveřejňujeme ještě jeho nárys hospodářského programu, o němž se ve svém článku zmiňoval.

Hornictví a výroba průmyslová.

Při stanovení hospodářského programu máme na mysli obecné směrnice, týkající se výroby i oběhu statků. Účel těchto směrnic je, stanovit hlavní zásady hospodářského podnikání v rámci hospodářství národního se zřetelem k celku a jeho potřebám. Předpokládá tedy hospodářský program především:

1. Zjištění řady skutečností, hospodářsky významných, týkajících se výroby jak zemědělské tak živnostenské a průmyslové, oběhu, distribuce a spotřeby, jakož i podmínek úvěrových.

2. Na podkladě těchto bezpečně zjištěných skutečností objektivní stanovisko národního hospodářství jako celku.

Již zde možno vysloviti dvě námitky. Především „objektivní hledisko národohospodářské“ je pojem velmi široký a neurčitý. Absolutně objektivního hlediska vůbec není, nýbrž můžeme mluvit pouze o relativní objektivitě, která závisí na našem celkovém pojmání funkce národního hospodářství. Podle toho, jak posuzujeme jeho účelnost, budeme posuzovat také jeho funkci a v každém případě bude přirozeně naše stanovisko jinak orientováno.

Druhá námitka, kterou možno zde uvést, je, že nikdy nelze stanovit pevný hospodářský program, protože hospodářství je organismus tak pružný, že tuhé programovosti nesnese. Pokusy s vázaným hospodářstvím válečným tuto skutečnost potvrdily.

Ale přes tyto námitky můžeme přece jen stanovit určitý hospodářský program, při čemž si musíme být dobře vědomi toho, že tento program je pouze relativně platným schématem a že musí být tak pružný, aby ponechával vývoji dostatečné možnosti, aniž by jej v nejmenším brzdil. Což opět neznamená, že připustíme naprosto volnou souhru všech sil. Naopak. To je právě účel programu, aby se vyrovnával tlak a protitlak tam, kde s objektivního hlediska národního hospodářství není jeden nebo druhý účelný, aby se tlumila zbytečná soutěž, nemající ekonomické funkce, aby se brzdil hned v počátcích rozvoj odvětví, která nemají existenčního oprávnění a naopak podporoval rozvoj oněch skupin, jichž budoucnost je účelná nebo žádoucí.

Z těchto předpokladů vycházejí při stanovení dalších zásad. Náš program má určité mezery. Víme o nich a v dalším rozboru také na ně upozorňujeme. Tyto mezery jsou však účelné, neboť nám představují právě ony pružné články, které žádný hospodářský program nesmí petrifikovat, nechce-li znemožnit jakoukoli hospodářskou politiku. Mluvíme-li na příklad o nutnosti vyrovnání mezi zemědělstvím a průmyslem, nemíníme tím nic jiného, než určitou dohodu o některých podstatných otázkách, dohodu na podkladě objektivního hlediska hospodářského, ale jsme si vědomi, že právě zde uplatní se mocenské poměry, jednou silnější tlak zemědělský, po druhé průmyslu, jindy opět tlak spotřeby. Zde nemůže být nikdy pevného programu. Zde nutno žádati jen program časově omezený, ale program na místě dnešní bezprogramovosti.

I. Všeobecné výrobní podmínky.

a) Suroviny:

Při stanovení výrobních podmínek průmyslu je především nutno zjistit surovinovou základnu jednotlivých průmyslových odvětví, a sice především jde-li o suroviny, které se převážně odebírají z tuzemska, nebo jde-li o suroviny cizí. Tam, kde jde o cizí suroviny, je opět nutno zjistit, zda je možná přímá náhrada, to jest, zda by nebylo možno surovinu buď cele nebo z části získati doma, nebo náhrada nepřímá, zda nelze nahradit jednu surovinu jinou.

Otázka náhrady benzínu buď výrobky průmyslu lihového nebo deriváty uhelnými. Náhrada dovážených hnojiv hnojivy syntetickými.

Další otázkou je vytčení konkurence mezi surovinou a pomocnou látkou, resp. mezi surovinou a towarem. Pro některá průmyslová odvětví je určitý výrobek finálním produktem, pro jiná je týž výrobek surovinou. V těchto případech nutno zjišťovat sílu zájmu, který je větší: zda o domácí výrobě určité suroviny — což znamená pak určité obchodně politické důsledky — nebo o hotový výrobek, který této suroviny potřebuje, což může znamenati opět naprosto jiné obchodně politické důsledky.

Na příklad jde tu o velmi složitou otázku surovin chemických, které přicházejí jako suroviny nebo pomocné látky v úvahu v řadě průmyslu jiných. Výroba laků proti výrobě rozpustidel. Průmysl kožařský, sklářský, potravinářský atd., jako konsument chemických surovin a zájmy chemického průmyslu jakožto výrobce.

Konečně je nutno vyšetřovati i u finálního průmyslu, do jaké míry je zakotven v národní výrobě a jak dalece užívá polotovaru nebo hotového výrobku zahraničního.

Upozorňujeme na příklad na málo povšimnutou skutečnost, že některé naše továrny automobilů z celkové hodnoty hotového vozu vyrábějí pouze 40%, kdežto 60% připadá na dovoz součástí ze zahraničí. (Gumy, celé vybavení elektrické, všechna počítadla, laky, speciální přístroje, zapalovače, svíčky, namnoze i celé motory.)

b) Energie:

Otázka energie hraje v průmyslu velmi důležitou roli a nutno jí proto při poměrně omezených prostředcích, jimiž Československo disponuje, věnovati zvláštní pozornost. Musí se tak díti především v tom směru, aby byl sjednán soulad mezi užitím vodní síly, uhlí a elektřiny, dále pak aby těchto zdrojů energie, především ale uhlí, bylo užito co nejrationálněji.

Je nutno zjistit cenu uhlí pro jednotlivá velká střediska průmyslová a podíl, který na této ceně má doprava. Obě složky nutno srovnati s cenami, které platí zahraniční průmysl soutěžící.

Pokud jde o výrobu elektřiny, je účelno zjistit cenu proudu v různých průmyslových oblastech (z různých elektráren) a srovnati ji s cenou proudu v cizině. Mezi zásobováním uhlím a elektrickým proudem musí být sjednán soulad. Proto je nutné stanovit jednotné elektrizační schéma pro celou republiku s etapami provádění. Toto schéma nesmí hledět jen k využití možné vodní síly, nýbrž také k území, které především se má elektrickou energií zásobiti. Bude to v prvé řadě takové území, které leží daleko od uhelných pánví a pracuje proto s drahým uhlím. Elektrizační schéma musí hledět i k tomu, do jaké míry může se průmysl převést na užití elektřiny.

c) Mzda:

V souvislosti se všeobecnými výrobními podmínkami průmyslu nutno zjistit výši mzdy v poměru k celkovému výrobnímu nákladu, a to jednak u různých průmyslových odvětví, jednak v témž průmyslu u typických závodů. Účelem tohoto zjištění má být hledání cesty k vyšší mzdě, kterou průmysl potřebuje jakožto stimulans dalšího konsumu.

V této souvislosti bychom chtěli upozornit na cyklus přednášek Sociálního ústavu ČSR. o mzdě a koupěschopnosti zaměstnanců, kde se o poměru mzdy a výrobních nákladů v průmyslu jednalo podrobně. Je nebezpečí, že bez číselného materiálu, bezpečně zjištěného pro jednotlivá průmyslová odvětví se otázky zvyšování mzdy bude zneužívat na obou stranách, jak zaměstnanci, tak také zaměstnavatelé. Na druhé straně však financování výroby vyšším konsumem hraje v národním hospodářství tak důležitou roli, že je mu nutno věnovati zvláštní pozornost.

d) Daně a dávky:

Zjištění skutečného zatížení výroby daněmi (podle jednotlivých kategorií) a dávkami provádí se již zvláštní komisí.

e) Racionalisace:

Tím nutno rozuměti i koncentraci průmyslových závodů, racionalisaci nejen provozu v jednotlivých závodech, po případě koncernech, nýbrž racionalisaci výroby celých průmyslo-

vých odvětví v souhlase s potřebami národního hospodářství. Sem patří dále provedení normalisace, kde nutno usilovati o přechod od normalisace dobrovolné k vázané. Pokud jde o koncentraci, je účelem hospodářského programu stanovit její směrnice a upozornit na podkladě podrobného studia v jednotlivých výrobních odvětvích, kde nutno koncentraci nejvíce doporučit.

U nás zdá se na první pohled býti nezbytnou určitá koncentrace průmyslu automobilového, dále větší koncentrace průmyslu textilního po vzoru soustředění provedeného v Anglii, koncentrace průmyslu chemického, pivovarů, lihovarů a j.

II. Odbytové poměry.

a) Trh vnitřní a zahraniční:

Za jeden z nejdůležitějších úkolů statistického šetření pokládáme zjištění odbytu průmyslových výrobků na vnitřním a zahraničním trhu. Je přirozené, že nelze stanovit pevný poměr mezi odbytem doma a za hranicemi, protože obě tyto veličiny se mění v souvislosti s průběhem konjunktury; za špatného domácího odbytu hledí si výroba více zahraničních trhů, kdežto naopak v době dobré konjunktury domácí ustupuje snáze konkurenčnímu tlaku za hranicemi. Přesto je možno ze zjištění několika typických dat stanovit alespoň přibližně poměr tuzemského a zahraničního odbytu. Toto zjištění je stejně důležité jako zjištění surovinové základny. Neboť jedině na tomto podkladě možno budovati záměrnou obchodní a vůbec hospodářskou politiku. Při tom není zjištění nikterak obtížné, alespoň ve většině případů, protože stačí zjistit výrobu, abychom při odečtení zahraničního obchodu měli stanovenou kvotu domácího odbytu. Výroba pak někde již zjištěna je, jinde možno ji velmi dobře zjistit odhadem, což pro tento účel stačí. Neboť zejména zde platí zásada co největší pružnosti a nejde nám o nic více, než abychom měli v jednotlivých oborech průmyslové výroby ujasněný obraz, kde je její odbytové těžiště.

Tato zjištění stanou se pak vodítkem obchodní politiky. Především budou sloužit za podklad celního sazebníku. Dále bude možno stanovit, kde je možná autarkie, kde by bylo bezúčelné se o ni snažiti a konečně, kde je nutno podporovat export. Domníváme se, že i ve státě tak značně včleněném do světového hospodářství, který podle přibližných odhadů jednu čtvrtinu, někdy snad až i jednu třetinu výroby je odkázán na zahraniční odbyt, jako je Československo, nutno těžiště výroby hledat na domácím trhu. Platí to tím více dnes, kdy přes různé pokusy o větší svobodu tržby vidíme ve všech státech nezakrytou tendenci ochrannářskou. Jak nebezpečné je budovati průmysl na zahraničním odbytovém základně, ukazuje velmi dobře případ průmyslu cukerního nebo v poslední době (t. j. na podzim r. 1929 — dnes ovšem tím více. U.) Také případ průmyslu obuvnického.

V této souvislosti je nutno pak vyrovnávat sporné zájmy mezi jednotlivými odvětvími průmyslu, po případě mezi výrobou průmyslovou a řemeslnou. Pokud jde speciálně o domácí odbyt, dlužno zkoumati, kde se uplatňuje soutěž zahraničního tovaru, proč se uplatňuje a jakým způsobem bylo by možno jí čeliti, aniž by tím však národní hospodářství doznalo újmy. O těchto otázkách bude ostatně mluveno speciálně při organizaci obchodu.

b) Podpora exportu:

Zjistíme-li pro určitá odvětví výrobní účelnost vývozu, je na místě, abychom vybudovali jeho systematickou podporu, ovšemže jen pokud je hospodářsky účelná a neděje se na úkor domácího trhu.

Za naprosto špatnou pokládáme dosavadní politiku exportu cukerního, kde vývoz je umožňován jen vysokou tuzemskou cenou.

Systematická podpora exportu musí se mimo jiné díti trojím způsobem:

1. Vybudováním exportního úvěru, jeho usnadněním a případným pojištěním, tak, aby vývozce, který musí počítat s finančně slabým zahraničním odběratelem, mohl svého zákazníka financovat, aniž by sám se vystavoval celému riziku tohoto podniku a aniž by musel financování provádět vlastními penězi.

To je zejména u československého exportu, který jde a domníváme se, že v příštích dobách ještě více půjde směrem jihovýchodním, do zemí kapitálově slabých, nesmírně důležité, ježto zde je možný obchod jen na dlouhodobý úvěr, při čemž riziko je poměrně značné.

2. Sledováním zahraničních trhů a rychlým zpravodajstvím. Zdá se, že hlavní nedostatek našeho zpravodajství není ani tak v pomalém opatřování si zpráv o zahraničních trzích, jako spíše v jejich nedostatečné publicitě. Domníváme se, že by bylo na místě uveřejňování těchto zpráv, které se dnes děje roztržštěně a neúplně různými časopisy (kromě odborných listů je to zejména Obchodní komora, Průmyslový Věstník, Svět a j.) soustřediti v jednom orgánu některého úřadu nebo ještě lépe některé korporace. Máme na mysli organizaci, podobnou americkým Commerce Reports.

3. S tím souvisí ovšem organizace naší konsulařní služby jednak jako informátora — i o důvěrných věcech — této ústřední korporace, resp. jejího věstníku, jednak jako přímého prostředkovatele a pomocníka exportního obchodu.

III. Vzájemný poměr jednotlivých výrobních odvětví.

a) Průmysl a zemědělství:

Tak jako jsme zjišťovali vzájemný poměr jednotlivých odvětví průmyslových, musíme zjistit poměr výroby průmyslové k prvovýrobě, především k zemědělství. V zásadě jde o dvě skutečnosti:

1. Průmysl je odběratelem, a sice

a) suroviny. To je otázka zemědělského průmyslu a jeho včlenění jak do organizace výroby zemědělské, tak také do systému výroby průmyslové. Sem patří otázky poměru průmyslových a rolnických lihovarů navzájem a jejich hospodářské účelnosti, jak pokud jde o výrobu lihu, tak také o vedlejší účinky, zejména pokud se týče výkrmu dobytka. Podobně sem patří otázka cukerní, pivovarská, výroba škrobu atd.

b) potravin. Zájem průmyslu o levnou mouku a levné maso hrál stěžejní roli ve všech velkých obchodně politických zápasech, které se vedly již od dob merkantilismu a z nichž historicky nejzajímavější jsou boje Cobdenovy a Brightovy kolem roku 1844, politika Caprioviho a zápas o zemědělská cla po válce v Německu, v Rakousku i u nás.

2. Průmysl je dodavatelem

a) potravin a krmiva (průmysl umělých tuků, konserv, uzenářství; průmysl lihovarský, cukrovarský).

b) zemědělských potřeb (strojů, umělých hnojiv),

c) životních potřeb vůbec (šatů, stavebního materiálu atd.).

Ve všech těchto případech jde o stanovení cenových nůžek a je přirozené, že zde není možno prováděti nějaký pevný program, nýbrž jen v rámci celkové hospodářské myšlenky, která je podkladem programu, usměrniti tyto vztahy a zmírniti protivy tam, kde na sebe nejvíce narážejí. Značnou práci ve prospěch dohody obou těchto výrobních složek může však stanovení programu provésti tím, že vytrhne ony momenty, které nejsou sporné, kde zájem průmyslu a zemědělství je totožný nebo jen zdánlivě protichůdný, takže politickému řešení hospodářskému zůstanou jen momenty vskutku sporné.

b) Průmysl a řemesla:

Jde vlastně o otázku poměru velkovýroby k malovýrobě. Šetření může se zde vztahovat pouze na hospodářskou účelnost každého druhu výroby v jednotlivých případech. Zjištění neúčelnosti drobného podnikání znamená pak celkovou hospodářskou politiku, namířenou proti tomuto způsobu výroby, po případě zajištění takových opatření, která by znemožňovala další hospodářsky neúčelný vývoj. Přirozené, že sociální ohledy nemožno tu vyloučiti. Jinde, kde se zjistí účelnost malovýroby vedle výroby průmyslové nebo vedle velkovýroby, je nutno hledat cesty k ochraně této výroby (nákupní a prodejní družstva, zvláštní fondy z daní a dávek, kterými je toto průmyslové nebo řemeslné odvětví zatíženo). Úkolem hospodářského šetření je v tomto případě zkoumati, kde řemeslná výroba má vyhlídky obstáti vedle výroby průmyslové, kde má svůj účel a kde ho pozbývá.

život a instituce

F. Peroutka:

O člancích, které vzbudily pohoršení

II.

Kruh přestává býti kruhem a láska láskou.

Můžeme se dosti podrobně poučiti o dvaceti stoletích lidské historie, a po celou tu dobu, ku podivu, láska nebývala věčná, jaká má teď býti. Milenec průměrem býval asi tak věčný jako směs z tygra, hráče v loterii a hypochondra. A milenky na základě typicky nevěcného nazírání na předměty své touhy a oblíbenosti prolévaly po celou tu dobu slzy, vzdychaly, vypíjely fosforové roztočky, skákaly s mostu do vody, věšely se, polévaly vitriolem své soupeřky a čekávaly v záhybech trati, aby se vrhly pod vlak. Něco strašně nevěcného, ale silného lomcovalo lidstvem, a těmto nezdravým poměrům má býti učiněn konec. Mnohé případy této nevěcnosti ve věcech lásky se staly slavnými, a myslívalo se, že na věky slavnými. Ale kde: každý druhý průměrný mladý muž dneška klidně a obratně vyloží, že Dante viděl špatně, že Petrarca popisoval Lauru s proslavenou sice, ale trapnou nevěcností a nevědomostí, a že muži a ženy, kteří pro jakýsi cit zabíjeli sebe i jiné, tropili nesmysly. To byly zaostalé poměry, a nyní třeba rozšířit pokrok do všech oblastí. Zdá se podle některých svědectví, jimž p. dr. Rádl bývá více nebo méně blízek, že tedy zavedeme věcnou lásku, abychom učinili zadost pokroku.

Ale bohužel: láska není věčná a nebude věčná, dokud se nepodaří založit ji na něčem spolehlivějším a jasnovidnějším, než jsou city, čili dokud se nepodaří změnit ji v něco jiného. Učiníte lásku věcnou, až její zdroj obratně přemístíte do mozku a až jí budete moci vyučovat. Jsme sice značně pokročilý věk, ale s tímto asi nehneme. Podle všeho toho, co víme o lásce, dosti spolehlivě můžeme usouditi, že je to, bohužel, vášeň, a věčná vášeň je něco takového, jako kruh o pěti rozích. Můžete s kruhem leccos zábavného podniknouti: můžete vypočítati jeho obsah, můžete jej zvětšovat nebo zmenšovat, můžete jej nabarvit do červena nebo do zlatova, ale nikdy nesmíte do něho uvést živel rohatosti — pod trestem ztráty kruhu. Můžete s ním dělat právě jen tolik, co jej ještě nezabaví charakteru kruhu: jestliže budete právě o to usilovati, nezmenší se, nýbrž zemře. Donutíte-li kruh, aby přijal tři rohy, nebude to už kruh. Donutíte-li lásku, aby se stala dokonale věcnou, nebude to už láska, bude to něco jiného.

Vyslechl jsem celkem klidně, co měl p. dr. Rádl na srdci ve prospěch volné lásky. Dohromady nepověděl mnohem více než to, co už tak jako tak jest: skutečné poměry doby oděl do ironických slov. Ale něco jiného mám proti němu; až by vybojoval onu volnost, jakou žádá, pro onu lásku, jak si ji představuje, shledalo by se patrně, že byl na svobodu propuštěn nikoliv tygr, nýbrž kočka, nikoliv ona pověstná stará láska, pro kterou lidi se červenalí a bledli, nýbrž jakási mírná, příjemná, lehko ovladatelná libůstka. Směr věčné lásky a směr fyziologického názoru na lásku shodují se v tom, že oba přinášejí poselství zmenšení, zkrocení, znepatření, zevšednění, snad odstranění lásky. Jestliže někdo volá: dejte světu věcnou lásku! — volá v podstatě:

dejte nám daleko méně lásky! nadbytek nespřádané lásky nás unavuje! chceme míti klid!

Lidstvo, které i sem rozšíří působnost svých čistě fyziologických a účelných hledisek, bude málo talentováno k erotice. A teď uvažujme ve své mysli: nebyla by to ztráta a ochuzení proti stavu minulému? Nebyla by z palety lidských barev odstraněna jedna zvláště ohnivá? Je šedivá barva barvou pokroku? Stojím srdcem na straně lidstva, jež dovedlo milovat. Činilo tak, pravda, často nerozumně a nezdravě. Ale to je riziko každé vášně. Jen ten neuklouzne, kdo nechodí. Omyly a bolesti lásky vyhnou teprve s láskou samou.

Blaze tomu, kdo nic nemá.

Pročpak vlastně hodlají moderní lidé tak zvané zvětšit lásku?

Nedávno vyšel v tomto časopise velmi bystrý článek mladého autora, který prohlašoval touhu po bezbolestnosti za jeden z hlavních znaků naší doby. Nepochybně měl velmi mnoho pravdy, mnoho pronikavé pravdy.

Moderní hrdina naší doby vyvíjí se, zdá se, zajímavým způsobem: je radikál — a uvnitř bývá pohodlný a zchoulostivělý. Někdy jeho radikalismus znamená právě toto: více podušek pro mé pohodlí! méně institucí, které by od mé vůle něco chtěly! méně nepříjemných dojmů! méně napětí pro mé nervy! Jestliže někdo je zimomřivý, bývá radikální v požadavku tepla. A kdo má žaludeční katar, je radikální pro vědecký výběr potravy. Věčná láska je, myslím, případ nějakého takového radikalismu z choulostivosti. Navenek, beze vši pochyby, vypadá to naprosto radikálně. Věčný milovník prochází se alejí zděděných představ a nemilosrdně s nimi zachází. Jeho věčné milování působí jako žiravina na celou sentimentální tradici. Ale co je za tím? Jestliže někdo se jeví jako buřič, je třeba se ptáti: proč jsi buřič? Protože chceš stoupat do výše, nebo protože se ti nechce stoupat a protože jsi výmluvný v stížnostech na obtíže vzestupu? Protože chceš něco vykonat, nebo protože chceš mít pokoj? To je zásadní otázka na všechny radikály.

Věčná láska je arcidílko v oboru umrtvování erotického nervu. Blaze tomu, kdo nic nemá; blaze tomu, kdo se neobtěžuje skutečnou láskou, neboť jak jinak vyhnouti se jejím strastem, obtížím, bolestem, neklidu? Dobře tomu, kdo zmoudří jako starý pes. Věčná láska, jakkoliv výbojně vypadá, je asketismus v určitém smyslu. Zajisté, nikoliv asketismus fyzický, naopak, ctěným pohlavním žlázám je dovoleno bouřiti více než kdy před tím. Ale ty, záhadná podstato, pro kterou bylo vytvořeno slovo *duše*, a které jsi bůhvíco, ty, jež jsi mívala zvyk upínati se k některým lidem, věcím a místům více než k jiným, ty, jež jsi myslívala, že pro tebe něco může nabýti hodnoty téměř absolutní, a jež jsi trpívala divokým zlozvykem, že se ti ani nechtělo žít, byl-li ti osudem nebo lidmi odňat on nebo ona nebo dokonce jen pojem, ty, jež jsi někdy nezachovávala mírnosti v přáních, ty buď nyní ve výtečné moderní době, kdy se vše reguluje, mírná, skromná a rozumná, a neobtěžuj svými výstřednostmi. Směr fyziologicko-věčné lásky dává zcela jinak volnost pohlavním žlázám než duši: žlázy mohou býti divoké, ale duše ztratí všechnu divokost. Bude ještě úkolem této úvahy skepticky se ptáti, zda opravdu lze očekávat bouření žláz, jestliže duše bude navrhovaným způsobem ochočena, a mám úmysl o tom pochybovati.

Pan dr. Rádl zřejmě je přesvědčen, že pokud možno volná věcná láska (nebo „střízlivý koitus“, jak jsem si dovolil charakterisovat cíl jeho usilování) je schopna zavést zdravější duševní poměry. Dokonce, ačkoliv to vypadá trochu šosácky na autora jinak tak radikálního, neváhá uvést i ten argument, že nové poměry budou znamenitě působit na zlepšení studijních schopností dospívající mládeže: nová forma pohlavních styků, praví,

„jistě může působiti jen ku prospěchu ve studiu tím, že na obou stranách zbavuje enervující předrážděnosti a roztavuje vzněty mladé fantasie přirozeným fyziologickým vyrovnáním.“

Teprve když se nám to tak poví, uvědomujeme si, za jak obtížných, modernímu člověku nesnesitelných poměrů dříve lidé studovali; vždyt tehdy ještě byla na světě nevěcná láska, ona „enervující předrážděnost“. Co se vědělo dříve o duchovní hygieně! Doufám, že mi pan dr. Rádl odpustí, jestliže na něho nyní chvíli myslím v souvislosti s oním mužem, kterého jsem poznal ve svém mládí, a jenž nikdy neopustil dům bez krokoměru, aby mohl kontrolovat svůj tělesný výkon toho dne a uchránil se enervující únavy. Pochybuji, že zcela zdravé lidstvo (k zdraví patří také určitá dávka otužilosti tělesné i duševní) mohlo by dojíti k pojímání lásky jakožto vážné překážky ve studiu, která má být odstraněna. Toho je schopna jen epocha v určitém smyslu zchoulostivělá a hypochondrická. V naší době zdá se vžeti jeden podivný paradox: muži i ženy létají přes Atlantický oceán, čím dále tím více mužů jde riskovat svůj život na automobilovou dráhu a nosí svou kůži na trh do boxerských ringů, ale zároveň shledává tato doba, že by nesnesla milování po starém způsobu, dívá se na lásku jakožto nervové hrůzy minulosti a jen tehdy slíbují dostudovat, jestliže místo lásky bude zaveden střízlivý koitus.

Kdykoliv se vyskytne nějaká forma asketismu, zkušný psycholog bude pátrat, který to instinkt, která to stránka lidské povahy působily takové nepříjemnosti, že ten, kdo byl jimi obdařen, raději hledá východisko v odříkání. Zříkání se lásky, jež je skryto jako jádro v onom směru, o kterém mluvíme, je dle všeho založeno rovněž na nějakém tajném utrpení. Buďto tu pohodlný charakter, který si z pohodlnosti učinil program, nechce snášeti závaznost, nezbytnou patetičnost a tíži skutečné lásky, nebo choulostivé nitro hledí zmenšiti svou zranitelnost: méně lásky, méně bolesti! Abychom cítili lásku jako překážející enervující předrážděnost, není k tomu třeba už předem míti v sobě něco z předrážděnosti a nervové slabosti? Směr střízlivého koitu — toť vyhánění rizika lásky, nepříjemností a bolesti, jimiž je tato vášně bohata jako každá jiná. Jestliže není růže bez trní, tedy raději žádné růže, neboť, pohleďte, jak mne trny poškrábaly; nechci už býti škrabán. Věcná láska bude jednou odhalena jako jedna z forem moderního kvietismu a touhy po bezbolestnosti. Majíc přepiatou nechuť k tomu, co činí život nevypočitatelným, nespolehlivým a proto tragickým živlem, pokouší se nějak vyoperovat z lásky její plamennou, duchovně divokou, člověkem třesoucí stránku. Prosim, jen nic osudového. Chce se ovládati láska tak, jako se ovládá automobil. Snad měl Keyserling pravdu, když prohlásil šoféra za typ naší doby. Střízlivý koitus — jaká to idyla proti bývalému nepokojnému chvění lásky! Jeden velmi rozšířený dnešní typ je jakýsi typ cynického idyllika. On shledává lásku dobrodružnou a rozčilující. Tento typ spěje k tomu, že odmítne erotické romány jakožto

rozčilující četbu; aby se uklidnil, přečte si nějakou pornografii.

Jestliže idea věcné lásky nevyrostá z vypočítavosti studené jako psí čumák, pak vyrůstá z půdy unavené, snad zklamané citovosti a stojí před námi jako následek ochabnutí některých dřívějších, statečných a silnějších lidských vlastností. Chce lásku „zvčnit“, neboť je to jinak výkon a stav příliš rozrušující. Mnozí se domnívají, že idea věcné lásky, poněvadž jest nová, jest radikální. Ale pozor, vy běžci k radikálnímu cíli, mohlo by to být také šosácké. Láska, jako každé dobro a každá vášně, má své riziko. Někteří lidé jsou nyní tak unaveni riskem, že se raději zříkají i možného dobra, a ku podivu jsou při tom přesvědčeni o své výbojnosti, ačkoliv ve skutečnosti utíkají před napětím, které pocítují nemile.

Z několika míst v člancích p. dra Rádla nabyl jsem podezření, že pokládá lásku za částečně nezdravou. Má možná pravdu, ale život vůbec je částečně nezdravý, a je pošetilé, jestliže někdo ze sebe intelektuálnější a sebe chytřejší hypochondrie váhá prožiti svůj život tak hluboce, jak může, s poznáním tolika lidských citů, kolik mu je jich dostupno. Ať cokoliv mluví z teorie o věcné lásce: životní vášně z ní nemluví, ta, která chce mít život jako pluh hluboce zabírající. Věcná láska je vítězství střízlivého občanského, skoro měšťáckého stanoviska nad erotickým živlem. Sombart, který tak důkladně prostudoval buržu, praví, že buržoa je protikladem člověka erotického. Co jiného by znamenal příchod věcné lásky, než vítězství této stránky buržoasní povahy nad mládeží?

Nepochybuji o tom, že racionalisace lásky se hodí aspoň svým názvem do věku racionalisace průmyslové. Ale jaká bude ona zracionalisovaná láska? Pan dr. Rádl nadepsal jednu kapitolu ironicky: „Hřích, ačkoliv ani ne.“ Pravý nadpis na kapitolu o věcné lásce by měl býti: Rozkoš, ačkoliv ani ne. (Pokračování.)

Otto Rádl:

Camera obscura

(Tvář censury.)

III.

„Kdo u nás odpovídá za censurní praksi?“

Složení censurních sborů, uvádí min. rada dr. Anders, je ostatně u nás daleko demokratičtější než v kterémkoli jiném státě. V censurních sborech je parita laiků a byrokratů. V užším censurním sboru na příklad zasedá vedle zástupce ministerstva spravedlnosti jako druhý úředník zástupce ministerstva školství a národní osvěty, a spolu s nimi dva laici, a sice zástupce Masarykova lidovéhohnoho ústavu a žena z kruhů vychovatelských. Ministerstvo vnitra je reprezentováno jedním zástupcem, který jednání tohoto úžšího sboru pouze řídí a sám hlasuje pouze v případech parity hlasové. Žádný film se nezakazuje paušálně, nýbrž o všech se dlouze diskutuje.

Nerozhoduje se nikdy pouze přímočaře a vždycky se respektuje i soukromý obchodní zájem, hledá se kompromisní stanovisko, půjčovně se udá, jak by film měl býti upraven, aby mohl být povolen, hledí se k tomu, aby nikdo nepřišel příliš zkrátka.

Také v rozšířeném censurním sboru rozhoduje se o odvoláních proti zákazům filmů při paritě laiků a zástupců centrálních úřadů. Je tu předseda za ministerstvo vnitra, dále jsou tu vždycky zástupci pěti ministerstev (obchodu, sociální péče, spravedlnosti, školství a národní obrany) a pět zástupců organizačních laických. Z těchto zasedá zástupce Masarykova lidovčevného ústavu a některý zástupce domácího obchodu a průmyslu vždycky, z ostatních lidovčevných a uměleckých korporací, které jsme svrchu uvedli, zasedají střídavě tři zástupci.

Censurní sbor je podle ministerského nařízení příslušný i k tomu, aby rozhodoval, je-li film přístupný mládeži do 16 let, není-li závadný pro mladé lidi z důvodů morálních, nebo přesahuje-li jejich chápavost intelektuální. Pedagogové usilují sami, aby se návštěva mládeže v kinech co nejvíce omezila. Žádá-li některá půjčovna, aby film byl uznán přístupným i pro mládež, rozhoduje o tom při ministerstvu vnitra zvláštní poradní sbor. Není-li jeho názor jednotný, podává dobrozdání Masarykův lidovčevný ústav, zástupce tisku, zástupce kruhů pedagogických, dále úředníci ministerstva sociální péče, spravedlnosti, školství a vnitra.

Uznávání filmů za kulturně výchovné děje se podobným způsobem a má pro majitele půjčovny význam v prominutí dávky ze zábav. Za kulturně výchovné byla uznávána i většina uměleckých hodnotných filmů domácí výroby, bez ohledu na to, jednalo-li se pouze o příběhy románové bez přímé výchovné tendence. Je to jakási nepřímá forma podpory domácí filmové produkce, která se osvědčila potud, pokud obce beztak pasivní nebyly tím zkráceny o výnos dávky a pokud nebylo možnosti podporovati domácí výrobu přímo politikou devisovou.

Tolik uvedl nám na obranu censurní instituce zástupce ministerstva vnitra, jenž stejně s ostatními obránci censure tvrdí jako základní heslo: pokud všeobecné vzdělání se nepovznese na vyšší úroveň a pokud chápavost lidu nebude prohloubena, potud je nezbytno kontrolovati, co se lidu škýtá v kinech a odvraceti od něho možnou úhonu. Filmové podnikání není soukromou věcí financujících kapitalistů ani umělecky se projevujících autorů, režisérů a herců, nýbrž musí podléhati veřejné kontrole, musí býti s ohledem na možnost svého dalekosáhlého působení na lid omezoováno a regulováno. Podle jakých norem se tyto zásahy státní dějí u nás, jsme uvedli: censura je ve svém rozhodování omezena pouze všeobecnými předpisy stručného a širokého zákona, o jehož detailní aplikaci rozhoduje jemnocit a způsob konkrétního rozhodování jednotlivých členů komisí. Druhá možnost je podrobný předpis, obsahující ve výčtu všechny zakázané scény a nedovolené situace: tímto způsobem zařídili svou censuru některé cizí státy.

Ve Spojených státech je dvojí druh censure: jeden si obstarávají v rámci Haysovy organizace výrobní filmy samy, vedle něho pak existuje ještě státní censura jednotlivých dílčích států, které si žárlivě každý jednotlivě tuto pravomoc pro sebe udržují. Čisti výčty toho, co je ve filmech zakázáno, je při obou druzích censure velice kratochvilné.

Dvě největší organizace filmových výrobců amerických, Association of Motion Picture Producers a Motion Picture Producers and Distributors of America, usnesly se na příklad loni v květnu na společném gene-

rálním shromáždění o morálních pravidlech, jimiž se musí napříště řídit každý výrobce zvukových filmů. Snad není třeba bráti doslovně jejich úvodní proklamaci, ve které berou na sebe odpovědnost za mravní stav veškerého současného lidstva, a je možno předpokládati, že většina jejich postulátů je diktována ohledy o mnoho praktičtějšími, jimiž trust na výrobu světově podívanou ukazuje svou vnitřní disciplínu, s níž za účelem omezení konkurenčního boje na nebezpečném poli sexuálním tyto věci prostě z obsahu filmů vylučuje. Přeložím několik ukázek z tohoto „Zákoníka upravujícího výrobu zvukových filmů“, neboť se týče nás všech, a vymezuje nám pro dlouhá léta to, co smíme v kinu viděti a co nikoli.

V úvodu se praví, že prý výrobci zvukových filmů uznávají, jak hluboká důvěra byla lidstvem na ně vložena tím, že film byl přijat za nejvšeobecnější druh zábavy, a uvědomují si svou odpovědnost, poněvadž si jsou vědomi toho, jak působí na život národa druh jeho zábav a jeho umění. Ačkoliv tedy nevkládají do svých výrobků žádné tendence poučné a propagační, přece jen berou na sebe odpovědnost, aby film přispíval k morálnímu a duchovnímu pokroku, aby film přispíval k povznesení sociální úrovně životní a k přivedení lidstva „ke správnému myšlení“.

Podívejme se na toto správné myšlení v duchu censurních zásad.

Světový kodex censurní.

VŠEOBECNÉ PRAVIDLO. Nesmí býti zhotoven žádný film, který by snižoval mravní měřítka diváků. Sympatie publika nesmí býti nikdy uváděna na stranu přestupku, zločinu, zla nebo hříchu. Musí býti zobrazován příběh korektního života, od něhož jsou připuštěny úchyly jen potud, pokud toho vyžaduje dramatická zápletka zobrazeného děje. Přirozeně nesmí býti zesměšňováno ani lidské právo a nesmí býti probouzena sympatie pro ty, kteří je přestoupí.

ZLOČINY A PŘESTUPKY PROTI PRÁVNÍMU ŘÁDU. Přestoupení právního řádu nesmí býti nikdy zobrazováno takovým způsobem, aby probouzelo sympatii se zločinem nebo náladu proti zákonu a justici, nebo konečně aby vnukalo jiným touhu k napodobení. Technika vraždy musí býti podána vždycky takovým způsobem, aby nevábila k napodobení. Surová zavraždění nesmějí býti zobrazována detailně. Odveta nesmí býti ospravedlňována, jedná-li se o náměty z doby moderní.

METODY ZLOČINŮ nesmějí býti přesně zobrazovány. Po své technické stránce nesmějí býti detailovány: krádež, loupež, vyloupení nedobytné pokladny, vyhození vlaku dynamitem do povětří, podminování domu a pod. Paličství musí býti podřízeno téměř pravidlům. Užívání střelných zbraní má býti omezeno na minimum. Metody podloudnictví nesmějí býti zobrazovány. Nesmí býti zobrazováno nezákonné provozování lékařství. Pokud to není nezbytno pro děj nebo pro charakterisaci, nesmí se v amerických filmech zobrazovati požívání alkoholických nápojů v americkém životě a obcházení prohibičního zákona.

VĚCI SEXUÁLNÍ. Svatost instituce manželské a posvátnost domova musejí býti utvrzovány. Cizoložství, které je pro děj někdy nezbytné, nesmí býti probíráno podrobně ani ospravedlňováno, ani býti představováno jako něco lákavého. Není-li to pro děj nezbytným, nesmějí býti do filmů uváděny vášnivě výstupy. Nemírné a rozkošnické líbání, rozkošnická objetí, sugestivní postoje a gesta se nesmějí zobrazovati. Vášně musí býti pravidlem zobrazována tak, aby podobně

výjevy neprobouzely v divácích nízké a mrzké pudy. Svedení a únosi směji se ukazovati jen ve stejných mezích a pokud je to pro porozumění děje nezbytným, a ani pak nesmí býti zobrazována jejich podrobná technika. Tyto látky nejsou látkou pro veseloheru. Pohlavní perverse je zakázána bezvýhradně, rovněž prováděti v tomto směru jakékoli úvahy nebo důkazy. Bílé otroctví nesmí býti bráno za námět filmu. Misceganace, pohlavní vztahy mezi bílou a černou rasou, jsou bez výjimky zakázány. Pohlavní nákazy, venerické nemoci a pohlavní hygiena nebudtež brány za náměty pro film. Výjevy zrození dítěte nesměji býti nikdy představovány ani přímo ani v siluetě. Pohlavní orgány dětí nemají býti nikdy ukazovány.

NEMRAVNĚ KOSTYMY. Úplná nahota není nikdy dovolena, ať už je zobrazována přímo nebo pouze v siluetě, ani jakákoliv smyslná nebo vlnná narážka na nahotu jednajících osob pomocí jiných zobrazených předmětů. Výstupy o blékání a převlékání mají býti vyloučeny a nemá jich býti nikdy užíváno, leda že je to pro děj nezbytným. Je zakázáno i neslušné a nedecentní částečné obnažení. Taneční kosty, které mají za účel ukázati neslušné obnažení nebo nedecentní pohyby při tanci, jsou zakázány. Tance, které vnukají představu pohlavního aktu nebo nedecentních vášní, jsou zakázány.

Co se vlastně ještě smí?

To je jen malá část nejtypičtějších ukázek toho, co se ve filmu smí a co nesmí. V další části Zákonníka jsou zakázány vulgární, obscenní a profanující výrazy, je chráněno náboženství, postava kněze jakéhokoli vyznání nesmí býti užita za komickou figuru (ubohý Charlie), kněz nesmí býti nikdy zobrazován jako špatný charakter, předpisuje se delikátní užívání ložnice, požaduje se respekt pro všechny národní vlajky, vylučují se všechny dvojsmyslné tituly filmů. Omezuje se také užívání oběšení, usmrcování na elektrické židli, upálení, zlého nakládání s dětmi, předvádění lékařských operací, prodej žen, anebo zobrazení ženy, která prodává svou cudnost.

Není třeba podotýkati, že vyhlídka na produkci podle těchto pravidel, na produkci abstraktně a všeobecně platnou, všem vyhovující a pro všechny vhodnou znamená konec umění. Zaručuje výrobu lepenkových a pseudorealistických příběhů, zajišťuje sice nádech nedotčené panenské a neporušitelné courths-mahlerovské lahodnosti, znamená však zaškrcení všech Aischylů, Shakespearů, všech Dostojevských a Joyců, jež by mělo nebo mohlo zroditi nejmladší umění. Tato praxe podle censurního katechismu znamená zatlačení filmu daleko pod úroveň jiných uměleckých druhů, zejména divadla a literatury. Může to býti útěchou pro divadlo, že nebude nikdy zatlačeno filmem, pokud bude plno bezohledné životní intenzity v zobrazování svých dějů: vysoká oblíba několikerých adaptací Dostojevského románů pro naše scény je jen podporována oním kleštěním a standardisováním filmových temat a potřebou hutnější a sytější stravy, již obecenstvo jasně pocítuje. Také literatura může těžiti ze své úspěšné soutěže s jepicovými podívanými dnešního filmu ve své nekonečné, oslnivé a nikdy nedočerpatelné volnosti látkové. Vedle nich je ubohý a maličký film vlivem censurního sešněrování vhnán do jakéhosi bezkrevného světa řízeného učesaně ušlechtilými principy voskových figurin.

A tu jsme uvedli jen některé z látkových vymezení ukládaných filmu předběžnou censurou: dodatečná censura hotových filmů má ještě zákazů celé množství. V Americe zakazují se scény zobrazující prostituci, požívání opia, morfia a opojných jedů, jakýchkoli triků sebeobraný zločinců, zobrazování duševních chorob

nebo horečky, delší scény zobrazující umírání nebo ukazující mrtvolu, scény, v nichž osoby zaujímají „nevhodné postoje“, hry, které ironisují některou rasu, některé náboženství nebo některé lidské povolání (ubohý Molière), zobrazování mimomanželského soužití lidí, nebezpečné zacházení bodnými nebo střelnými zbraněmi, výstupy opilců, ničení lidského majetku, které by mohlo sváděti k napodobování, ukazování rozpustilosti na plesech nebo při koupeli, vystavování žen, které přes míru nebo ostentativně kouří, a všeobecně jakékoli příběhy, které by mohly zmásti mravní nazírání diváků, nebo jakkoli je sváděti ke zlu.

Co se vlastně ve filmu vůbec ještě smí? Všechno, co zbývá ze života, s vyloučením všeho předchozího. Tedy to: ušlechtilý školák, trpící matka, obětavý otec, pilná sestra, věrná milenka a snaživý mladý muž, který uprostřed kapitalistického řádu světa se šťastně usmívá, nekrađe a přece zbohatne, nebo ušlechtilé a chudé děvče, které si přímo od psacího stroje vezme pan továrník nebo velkovévoda se zámekem na Riviéře. Všechno to, co znáte tak dobře z našich srdčně hloupých českých filmů, které vyrostly pod navlas obdobnými censurními předpisy naší domácí censurní péče, která starou aristotelovskou radu o péči o mravní výchovu mládeže přenesla na přísné poručníkování celého moderního člověka a která z nás ze všech nadělala ve své bdělé péči chlapců, kteří nesměji pít vína než smíšeného s vodou.

Podíváme se příště, jakou nám to vodu do vína přilévá.

V Anglii.

Všimli jsme si prvního ze zastavení, jimiž musí projít film na své trnité cestě od tvůrčího umělce až k divákovi, první formy censury, vlastní dobrovolné censury producentů. Ze zásady obchodní úspornosti tu výrobci filmů, kteří se nemohou pustiti do proticensurního souboje s jednotlivými reprezentanty dočasných politických mocí ve státě, raději ustoupili sami po dobrém. Shrnuli si do svého světového censurního kodexu všechno, co by podle jejich zkušeností mohlo někde ve světě narazit na odpor sborů, pečujících o blaho dospělých a o jejich myšlenkovou neúhonnost. Tato první censura je ze samé úzkostlivosti ve své praxi již stejně papežská, jako sám papež. H a y s o v a o r g a n i s a c e opravdů všechny vyrobené filmy americké před jejich vydáním prostuduje a nejednou vysloví proti některým scénám filmů své veto. Haysova organizace v Americe již tímto způsobem na příklad zabránila řadě scén z válečných filmů, které znesvěcovaly krásnou instituci války v představách nevinných občanů, a tato předběžná forma censury také znemožnila zfilmování Dreiserovy „A m e r i c k é t r a g e d i e“ v režii S. M. E i s e n s t e i n a. Náměty filmového autora musejí tedy projíti napřed tímto sítem, které propustí již jen náměty zaručeně neofensivní a neobsažné.

Po této první instituci se však dostane každý film před několik set instancí druhých, před několik set státních censurních sborů, které v jednotlivých státech světa přezkoumávají tytéž filmy po druhé. Každý stát projevuje tu citlivost po jiné stránce a není skoro filmu, jenž by prošel na celém světě bez jediné obtíže. Daleký orient nezůstává tu za dalekým okcidentem a japonská censura na příklad vystřihuje ze všech filmů světa všechny scény polibků, neboť líbat se má v Japonsku za krajně nemravné, zatím co se bez námit-

ky veřejně vystavují díla zobrazující různé druhy pohlavního spojení. I sama evropská praxe je naprosto nejednotná.

V Anglii dříve zakazovali pouze zobrazování námětů biblických, zločinných a milostných, vystríhávali výjevy psích zápasů, rodinných koupelí a pohřbů. Od roku 1917 není v Anglii dovoleno ukazovat ve filmu: obchod dívkami, popravu a přípravu k nim, opilost, vášnivé scény milostné, kruté nakládání se zvířaty a se ženami, vystavování spodního prádla, ukazování nahoty v jakékoli formě, taneční scény, které jsou s to vyvolat erotickou představu, vraždy, pokus o uškrcení, užívání jedů a omamných prostředků, scény v ložnici, nedostatečné oblékání osob, znázornění techniky zločinu, hry o ženách-upírech, které lákají muže do záhuby, orgie v nočních klubech, pokusy o svedení ženy nebo znásilnění, manželská nevěra a protipřirozené pohlavní styky, hazardní hry, posměch duchovních nebo jakýchkoli jiných osob, jež se zasažují o morální povznesení, jakákoli jednání, jež jsou s to vzbudit neposlušnost rodičů proti dětem, šílenství a sebevraždy.

Dva důvody proti censuře.

Je něco zvráceného v tomto censurním podnikání. Censura při zakazování všech těchto námětů přehlíží psychologicky neobyčejně důležité momenty působení uměleckého díla na diváka a sociologického účinku uměleckého díla ve společnosti.

Prvním momentem je transformující účinek umělecké formy na námět díla. Pohled na Hamleta ještě nikdy nesvedl nikoho k tomu, aby zabil nevlastního otce. Pohled na Oidipa nesvedl nikoho k tomu, aby zahřel vášní k vlastní matce. Nikdo na světě by něco takového nepředpokládal, jenom censoři tomu věří, že pohled na jakýkoliv zločin nebo na jakoukoliv abnormitu v uměleckém díle vede diváky k následování. Ale censoři jsou buď hloupí a domýšliví, nebo nikdy žádného uměleckého díla nespatriili. A jsou politováníhodní, poněvadž nepocítili nikdy účinku duševního očištění z uměleckého díla. Nepochopili, že surová životní skutečnost se proměnila v něco naprosto odlišného, jakmile prošla výhni tvůrčího přetavení v duši umělce. Censor patrně po shlédnutí Dostojevského „Zločinu a trestu“ pocituje chuť zabíjet staré baby. Ale censor je tvor abnormální. Nikdo na světě napocítil by něco podobného. Na každého z ostatních a normálních diváků by působila ona etická síla, která je v Dostojevského románu obsažena, a vzbudila by v něm lítost a hrůzu ze zločinu, i tehdy, kdy se jedná o pouhou lidskou veš a kdy motiv je zdánlivě spravedlivý. Od doby oné básničky o Kainu a Abelovi, o Davidu a jeho vojevůdci, od pradávných dramát až do současnosti, vždycky zaujímal zločin jedno z nejdůležitějších míst mezi uměleckými náměty. To, co bylo v životě prokleté, se vyžívalo a samo ztravovalo ve formě transpozice do uměleckého díla. Stejně je tomu i se všemi ostatními zapovězenými náměty, které všechny patří do umění. Jenom do filmu nikoli. Protože omezení moralisté jim zakázali přístup proto, aby domněle tím prospěli lidu a jeho mravnosti. Působí tím však pravý opak.

Neboť nerespektuje ani druhý moment působení uměleckého díla na diváka, moment sublimační. V podvědomí nejspřádanějšího měšťáka se nasměřují

kdesi v tajném skrytu protisociální pudy, v podvědomí nejstřízlivějšího se probouzejí atavistické instinkty zabíjení, v podvědomí konservativního a loyálního občana se nasměřují nános vrozeného anarchismu (toho, který Katajevova a Polgarova „Hodného hříšníka“, pana pokladníka Pichla, vede k tisícové defraudaci v klidu poctivého přesvědčení). Tyto potlačené instinkty, které, jak ukázali freudovci, mluví za nevinného viníka v jeho snách, docházejí vyžití v náhradních zážitcích při prožívání uměleckých děl, při čtení knih, při návštěvách filmů. Jestliže z filmů je vykleštěno všechno, co působí tímto ventilujícím účinkem, co nahrazuje počestnému diváku zážitek nepočestného příběhu, pak je vzata filmu tato psychologicky a sociologicky nesmírně důležitá funkce odplavování negativních a destruktivních nánosů z podvědomí diváků.

K čemu je láska ve filmech.

Široký dav diváků z nejoblíbenějších vrstev je dnes spoután ve svém vnějším životě. Hmotná bída jej vylučuje z jakýchkoli druhů požitků, vyřazuje jej z moderních možností životních, staví mu denně křiklavěji na oči křičící nepoměr mezi způsobem života šťastných majetníků a mezi tím, čím se mají spokojiti všichni capite censi. Odtud je žízeň po filmu, jenž přináší na jedné straně náhradní zážitek, na druhé straně sublimuje negativní a destruktivní pudy diváků tím, že jim umožňuje fiktivní uplatnění. Divák se totiž vždycky identifikuje s filmovým hrdinou, divák je vždycky a při každém filmu sám hercem hlavní úlohy, sám se ocitá ve všech jeho situacích, a proto také musí míti každý film happy-ending, poněvadž si divák právem nedá líbit, aby mu jeho partnerka byla vzata, a aby se s ní na konec alespoň fiktivně nespojil, když si zaplatil za tuto rozkoš své až už poctivé nebo nepoctivé peníze. V biografu je každá prodavačka Jeanettou MacDonalovou, nosí krásné šaty, umí vysoko zpívat a všichni jí projevují úctu, jež se na princeznu patří, v biografu se Maurice Chevalier se vším svým kouzlem dvoří osobně a speciálně každé návštěvnici zvláště, neboť někdo jí přece musí nahradit to, že její vlastní manžel je mrzout, že její kluk nemá ani krejcar, nebo že její bankovní úředník nemá ani tušení o tom, co je to milovat. V biografu je každý komí Hansem Albertsem, jemuž žádná dcera amerického milionáře neodolá, jemuž se šťastné náhody a s nimi miliony jen tak hrnou do ruky, který se z každé patalie šťastně vytáhne. Po skončení představení je každá Marie Kubíčková, která byla chvíli Jeanettou MacDonalovou, opět ochotna stát se tou obyčejnou Máňou, po níž se nikdo ani neohlédne, neboť má dojem, že jí bylo popřáno alespoň zkusit, jak to chutná, alespoň jednou nahlédnout do šťastně bezstarostného života bohatých lidí. Cestou z filmu si vykračuje každý smolař obchodní příručí, který má křivý nos a vyjevený obličej, pln radostného uspokojení, že dnes jednou neměl obvyklou smělu u ženských a má dojem, že byl alespoň na chvíli samotným Douglasem Fairbanksem, který to pořádně ukázal nafoukanému seržantovi Gonzalovi, jenž má tolik podobnosti s jeho protivným šéfem, a že mu sama nabídla první políbek Doña Pullida, která ostatně vypadá zrovna tak, jako ta malá plavá žabka z Brna, která minulý týden nastoupila nově v obchodě a dosud nad ním tak ohrnovala nos.

K čemu jsou zločiny ve filmech.

Film je „nejvýznamnějším prostředkem dneška, sloužícím k uvolnění nahromaděného napětí, sloužícím k odreagování zatlačených erotických pudů široké masy“, jak formuluje německý filmový teoretik I. E. Poritzky.

Nikdo se nesmí chovati tak, jak by si podle své přirozenosti přál. Je spoután nejen zákony přírodními, nýbrž i státními, sešněrován pravidly, zákazy, ohledy a nutnostmi. Jedinou cestou, jíž je možno se vymaniti z řetězů pudového života, je obraznost. Pomocí fantasmie ujíždí jako na závodním autu oslňující rychlostí do naprosté volnosti, třebaže je to jen svoboda fiktivní. Tuto svobodu může mu dáti pouze film, v němž může odreagovati, sublimovati všechny své sžíravé instinkty: žízeň po uplatnění, po ničení, po vzpouře. Ve filmu může nalézt každé potřebné napětí nervů i jejich uvolnění, takže odchází uspokojen. Neboť průměrný člověk, v podstatě zlekaný a nedůvěřující si, dokonce dává přednost imaginárnímu nebezpečnému dobrodružství, jímž se plně uspokojil v pouhém smyšleném zážitku, před dobrodružstvím skutečným, na něž si netroufá. Riziko je tu jen zdánlivé. A nic nemiluje prostý člověk více, než prožívat bezpečná nebezpečí se svého křesla, účastniti se strašlivě napínavých vloupání a odnášení nesmírné kořisti v příjemném teple vytopené místnosti, opíjeti se tisícerými rozkošemi, jež peníze mohou poskytnouti, za uklidňujícího rytmu sladké a denaturované hudby.

Jeho obraznost musí se pohybovati na samých mezích toho, co je dovoleno, prožívané sensace musejí býti co nejsilnější a co nejvíce vybičovávající, zobrazené zážitky musí objímati co nejširší sféru jinak nepřístupné životní empirie zločinu, tragiky, vášně, smyslné rozkoše, uspokojené ctižádosti, vítězné revolty a bezohledného ničení, a musí na konec vésti k šťastnému rozuzlení, aby psychologické uspokojení bylo co nejdokonalejší. Pak bude i sociologický účinek filmového divadla na široké davy co nejpríznivější. Každý žije sám banální, únavný, bezcílný a trapný život, jeho sny se nesplňují a obyčejně všecko dopadne špatně: film se však končí vždycky štěstím a vítězstvím. Na plátně se odehraje se stoprocentním úspěchem všechno, co by člověk byl rád shlédl ve svém skutečném životě, a fiktivní splnění těchto snů pomocí filmové podívané na konec neplní smutkem nad disproportionality a fikce, nýbrž naopak, přináší vrcholné uklidnění. Proto je naprosto nesmyslné, stavějí-li filmoví censoři každého vymyšleného hrdinu s plátna před zrcadlo průměrné občanské ctnosti, representované přísným morálním a trestním zákonníkem, a usilují-li o to, aby se filmový hrdina stal právě tak zlekaným a nevýznamným, jako jsou jeho konsumenti dole ve tmavém hledišti biografu. Stínu na plátně má býti dovoleno všechno, co si člověk dole nesmí dopřáti.

Prospívá censura?

Censura proto nejen že neodstraňuje pokušení, nýbrž naopak zákazem filmů pokušení ještě zvětčuje. Neboť pokušení nesídlí na plátně, ono je skryto v každém z nás. Nemáme-li v sobě touhu po krásných ženách a po vášnivých dobrodružstvích, budeme při podívané na zfilmovaný Dekameron unuděně zívati. Ale člověk, který má doma starou a svárlivou ženu bez pů-

vabu, bude uspokojen touto lží a bude se tajně usmívat ve vědomí, že prožil něco nedovoleného, co mu banální realitu udělá přece jen na čas opět snesitelnější. Mladé kluky, kteří cítí v sobě něco jako nijak jasně nevysvětlitelnou touhu po prohlížení mechanismu zámků u zamčených a opuštěných krámů, přivede jejich vlastní fantasmie vždycky jen k možným příjemným důsledkům nějakého šikovného přestoupení zákona. Každý kriminální film jim však ukáže to, co si sami představit nedovedou: exaktní metody policejní, vnitřní hrůzu zločincovu, tisíc malých neopatrností, které nezbytně vedou ke prozrazení. Proto kriminální film povede spíše ke strachu ze zločinu, než by byl návodem k jeho realizování. Proto neznám většího nesmyslu, než zákaz epejeje na moderní policejní metody, dramatu F r i t z e L a n g a s titulem: „M“ („Vrah mezi námi“), čerpaného z příběhu düsseldorfského, v němž zločin a reakce lidské společnosti na něj jsou vyjádřeny s největší myslitelnou mistrností, a v němž nezbytnost dopadení zločince je vylíčena s vědeckou precizností.

Proto důvod obrany mravní neúhonnosti, který censura na své ospravedlnění uvádí, v praxi není udržitelný. Ani jiné důvody pro její raison d'être nás však nepřesvědčí úspěšněji. (Pokračování.)

do ba a lidé

Český odborník ve službách pětiletky

(Výpisky z deníku.)

1.

V pražském denním listě objeví se šifrovaný insert. Insert dosti náročný: „hledá se stavitel s nejméně desítiletou praxí v průmyslovém stavebnictví“.

Cítím, že jsem člověkem, jakého šifra potřebuje. Podávám nabídku. Odpověď přichází počátkem ledna 1930. Jsem vyzván, abych se dostavil na sovětskou misi. Jdu, mluvím s nimi rusky. Ptají se mne, kde jsem se naučil tak dobře rusky. Odpovídám, že jsem byl v Rusku válečným zajatcem. Dobrá. Teď formality.

Leden 1930.

Předkládají mi k vyplnění šest blanketů. Na každý musím přilepiti svou fotografii. Blanket možno vyplniti česky neb německy, já jej vyplňuji rusky. Blanket klade podrobné otázky: Všeobecné nacionálie, školské vzdělání, národnost, a konečně otázka: „Byl jste v Rusku před válkou?“ A další: „Byl jste legionářem?“ Na obě odpovídám záporně. Kromě blanketů, podrobně inkoustem vyplněných, jest třeba předložiti vysvědčení v pěti opisech. Sověty nejsou toliko náročné. Jsou též opatrné, ba podezřívavé. Ale člověk se nediví.

Moje podmínky jsou skromné: žádám 500 rublů měsíčně, z čehož polovinu mi mají poukazovati na pražskou banku. Rubl se oficielně v Rusku hodnotí polovinou dolaru. Uspořil bych si tedy v Praze měsíčně asi 125 dolarů, asi 4000 Kč. Za druhou polovinu byl bych v Rusku živ. Byt a otop dávají Sověty cizím expertům zdarma.

Podmínky se zdají přijatelnými. Slíbují vyřízení do 5 neděl. Po 5 nedělích odpověď z Moskvy dosud nedošla. Urguji ji, oni telegrafují, a kurýr ji přiváží za týden nato. Jest kladná, toliko podmínky jsou modifikovány: dají jen 480 rublů a z toho budou do vlasti poukazovati 40 procent. Stravu a byt

budu mít za státní ceny, jež jsou hluboko pod cenami na volném trhu. Cestovné mi budou hraditi. Přijímám a chystám se i s paní na odjezd. Sděluje se mi, že se mnou určitě počítají.

2.

Únor 1930.

Pasy jsou nám vydány toliko po různých potížích a inter-
vencích. Přicházejí četníci vyšetřovati mé poměry. Ptají se
mne, kdo se bude starati o mé tři děti. Tyto mám v pensio-
nátě, čímž se zdá záležitost vyřízena. Nicméně pas dostávám
teprv na intervenci poslance. Nejen Sověty jsou opatrné...

Dostávám 3000 Kč zálohy. Z toho kupuji 2 lístky druhé
třídy do Moskvy = 2200 Kč. Mám nárok na 300 kg zava-
zadel, ale vezu jich jen 270 kg. Za zavazadla platím 900 Kč.
Vezeme si šaty, peřiny, technické knihy, logaritmická pra-
vidla, kružidla. Co jsem doplatil na poskytnutou zálohu, je mi
po příjezdu do Ruska nahrazeno.

3.

Na polsko-sovětských hranicích je prohlídka cestujících
více než důkladná. Vidím, že cestující jsou prohlíženi až na
kůži. I u nás začínají stejným způsobem. Ukazují průvodní
list, a prohlídka okamžitě přestává. Nasedáme do širokého
ruského vagonu druhé třídy. Nemáme kupé pro sebe. Jest to
kupé se čtyřmi lůžky. Vedle nás jede ještě říšský Němec,
mladý stavební technik.

Dáváme se s Němcem do hovoru. Vypravuje, že se dal
najmouti do služeb pětiletky, poněvadž byl bez práce. Je to
mladý člověk, teprve ze školy vyšlý, s nepatrnou studentskou
(prázdninovou) praxí. Místo určení nezná. Řeknou mu to
až v Moskvě. Tam ho budou očekávat na nádraží a řeknou
mu, kam pojedete. Také peníze mu dají. Zatím mu koupili jen
lístek do Moskvy. Němec je úplně bez peněz, ale veze si
s sebou něco potravin. Také já si uvědomuji, že jsem vlastně
bez peněz. Poslední stokorunu měnil jsem na hranicích a ob-
držel jsem za ni 9 rublů 60 kopejek. Ptám se Němce na jeho
podmínky. Praví, že má smlouvou zaručeno čtyřista rublů mě-
síčně. Je ženat, ženu nechal v Berlíně. Cítím, že smlouva mla-
dého, nezkušeného Němce jest nepoměrně výhodnější než
smlouva, kterou Sověty uzavřely se mnou, dlouholetým prak-
tikem. Ale neříkám nic. Myslím si, že se to dá změnit. A zmé-
nilo se to skutečně asi po půl roce, kdy jsem dostal smluvně
zaručeno 800 rublů. Ale o tom později.

4.

V Minsku přisedá do vlaku mladý člověk. Je vzdělavatelem
závodního proletariátu v sirkárnách v Minsku. Je asi třidva-
cítiletý a po představení dává se se mnou do živého hovoru.
Vítá Němce i mne do Ruska, děkuje nám, že přicházíme po-
máhat na pětiletce, doufá, že budeme na Rusi spokojeni. Jede
do Moskvy pro instrukce, sám přiváží referát. Je vlastně expo-
novaným úředníkem, jeho žena žije někde na Ukrajině. Pro-
hlídám si ho: je hladce oholen, má slušný, dobře vyžehlený
oblek, puky na kalhotách. Má modrou košili s límcem a čer-
venou kravatu, motýlka. Na kabátě má připjatu pětícípou
hvězdu s obrazem Lenina uprostřed. Střevíce jsou pěkně vy-
leštěné. S vyleštěnými střevíci — uvědomuji si později —
setkáváte se na Rusi nečasto. Příjemný, inteligentní mladý
muž. Ptá se mne, pro který trust budu v Rusku pracovati.
Pravím, že mám smlouvu se Sacharo-Trustem (cukrový
trust). Slibuje mi, že až přijedeme do Moskvy, dovede mne
do Trustu. Ví, kde jsou jeho kanceláře. Přiznává: „Nemáme
vše ještě v pořádku v SSSR., ale pro specialisty máme vše.
Nebudete ničeho postrádati.“

Ale postrádáme okamžitě cigarety. Jsem kuřákem a také
moje paní hodně kouří. Vzdělavatel odbíhá do jídelního va-

gonu a přináší cigarety. Jsou drahé: 10 kusů za dva ruble. Ale
jsme ve vlaku, co platno.

Jízda z Minska do Moskvy trvá 19 hodin. Je nutno jísti
v restauračním voze. Večerní menu, zjišťuji, stojí 6 rublů za
osobu. Láhev piva 2 ruble. Počítám svoji rublovou hotovost.
Kromě 9.60 rublů, jež jsem dostal za stokorunu na hranicích,
mám ještě asi dvacet rublů, jež jsem si opatrně zaopatřil
v Praze. Tak to snad stačí. Usedám s paní k večeri v kuřáckém
oddělení jídelního vozu. Dívám se na číšníky. Mají zelené
kalhoty a bílou bluzu se zlatými knoflíky. Pod bluzou ruská
košile. Jsou oholeni a mluví s hosty cizími jazyky: německy,
francouzsky a anglicky. Víme, že o 11 hodinách příštího dne
budeme už v Moskvě.

5.

Varšavské — dříve Alexandrovské — nádraží v Moskvě
dělá smutný dojem. Všude plno špinavých, otrhaných cestu-
jících. Je velice hlučno. Na našeho Němce skutečně již čeká
člověk, dává mu peníze a lístek do — Leningradu. Vzdělavatel
minského proletariátu uvádí mne a paní do restaurace druhé
třídy. Je špinavá a plná lidí. Sedáme, objednáme pro paní
čaj, pro sebe půl litru piva. Za pivo platím 50 kopejek. Ujed-
náváme, že paní zůstane zatím v nádražní restauraci a já
s Rusem pojedeme do Sacharo-Trustu na Ilinské. Vsedáme
do tramvaje a jedeme. Tramvaj strašně nacpaná. Můj přítel
Rus mne dovádí k presidentovi trustu, Lvovi Aleksandrovi-
čovi. Ten mne jménem ruského proletariátu i jménem Sa-
charo-Trustu vítá, tiskne mi ruku, směje se, vypravuje o Pra-
ze, kde dlel v r. 1927 a kde v jisté smíchovské restauraci pil
ruskou vodku. Lev Aleksandrovič telefonuje pro 3 závodní
inženýry, z nichž jeden je Čech, druhý Rakušan a třetí Ame-
rican. Všichni tři dostávají na odpoledne volno, aby nám našli
pokoj v hotelu a vůbec se o nás postarali.

6.

V hotelu „Balčuk“ jsem nucen bydlet plných 6 neděl. Je
to starý, špinavý dům, plný štěnic. Za dvě místnosti platíme
8 rublů denně. Zatím pro mne zařizují byt v ulici Bredskaja:
ložnici, pracovnu, jídelnu a kuchyni, vše úplně novým ná-
bytkem. Dům v ulici Bredskaja patří Cukrtrustu, a bydlí
tam již někteří z mých příštích kolegů-inženýrů. V Rusku se
říká stavitelům inženýři. Jdu hned druhého dne do kanceláře,
hlavně proto, abych si zaopatřil nepostrádatelnou knížku na
odběr potravin. Plné tři dny trvá než dostávám knížku, ale
stojí to za to. Knížka opravňuje k nákupu v konsumu pro ci-
zince. Konsum jest v bývalém elysejském paláci na Tverské
třídě a dostane se v něm vše za nízké státní ceny. Místnosti
konsumu zaujímají několik velkých sálů, z nichž v jednom
se prodává zelenina a ovoce všeho druhu, v druhém maso a
zvěřina, ve třetím mouka a vařiva, káva a kakao, v jiném
sále uzeniny a ve zvláštní místnosti kuřivo. Nežli dostávám
knížku, chodí moje paní na oběd do veřejné státní kuchyně.
Tam stojí oběd 20 kopejek, ale paní jej nemůže jíst. Pije jen
mléko a já jí přináším obložené chlebičky z bufetu Cukrtrustu.
Sám se stravuji v Cukrtrustu, kde platím za oběd o 3 chodech
35 kopejek.

7.

První dny věnuji hlavně uspořádání svých papírů. Na pase
mám povolení k jednoměsíčnímu pobytu. Dávám si je pro-
dlužovati na půl roku, což stojí 10 rublů. Ty za mne platí
Cukrtrust. S trustem mám jednoroční smlouvu.

Práce v trustu začíná pro úředníky denně v 1/210 a končí
ve 3/4. odpoledne. Mým úkolem jest kreslit plány pro stavbu
cukrovaru u Moskvy. Dávám se do práce s plnou energií.

Máme již knížku, opravňující k nákupu v cizineckém kon-
sumu — dokument nesmírné ceny a předmět ustavičné zá-

visti (ba i výčitek) mých ruských kolegů. Vaříme si v kuchyni hotelu Balčuk. Máme posluhovačku, jež chodí v 11 hodin uklízet naše dva pokoje. Moje paní umí rusky velice málo, téměř nic. Doporučuji jí, aby zatím, než se naučí lépe rozumět, odpovídala na otázky slovem „charašó“, což znamená, „pěkně“. Po několika dnech pobytu v Moskvě ptá se posluhovačka mé paní, jak se jí v Moskvě líbí. A sama (posluhovačka) kritizuje život v Rusku slovem „plocho“ (nevalně). Ale paní se nedá zmásti. Usmívá se a odpovídá podle mého předpisu: „Charašó“. Měla-li posluhovačka uloženo někým vyzvídati, nevíme. Ale byli jsme rozhodnuti býti opatrní. Člověk nikdy neví... Správce hotelu vymáhá na mně cigarety. Je komunistou. Daruji mu hůl, má náramnou radost.

8.

Březen 1930.

Po šesti nedělích stěhuji se do bytu v domě Cukrtrustu. Je to dům nedlouho postavený. Můj byt je ve 4. patře. Na stavbě vidím na první pohled, že jest to stavba neodborná, špatně dělaná. V bytě máme parkety, ale se šterbinami, jimiž táhne ze spodu zima. Dávám je pokrýtí linoleem. V domě je ústřední topení, ale nefunguje přes celou zimu. Dávají mi pro každou místnost jeden lihový kahan, ale ty zapáchají. Vaříme na plynu, jenž jde do kuchyně, nikoliv však již do koupelny, která je přes chodbu. Ohříváme vodu na koupání v kuchyni a služka ji nosí do vany v koupelně. Služka je Ukrajinka, poctivá, svobodná, nečistá. Poctivost ji opouští teprv po čase (před mým odjezdem do Asie), kdy mi krade 60 rublů. Je poslušná, ale neumí vařit. Žena ji učí vařit, ale s nevalným výsledkem.

9.

Je březen 1930 a je zima. Z domu do kanceláře mám půl hodiny daleko. Nejezdím elektrickou, neboť je tam takový nával, že mi po každé odřeli všechny knoflíky na kabátě. Vycházím v 9 hodin a jdu ulicemi čistě zametenými. Na ulicích je rušno. Jsou to úředníci jdoucí do kanceláří. Dělníci chodí již v osm hodin ráno. Pozorují ulici a lidi. Je mi nápadný velký počet toulavých dětí, pobíhajících po ulici. Jsou bosi v ostrém mrazu, ale jako by toho necítily. Žebrají, skotačí, zachycují se elektrických vozů a aut, vozí se zadarmo. Lidé jim dávají almužny, 5—10 kopejek. Později — za několik měsíců — tyto toulavé děti náhle mizí z ulic Moskvy. Jsou koncentrovány mimo město ve výchovných táborech.

10.

Duben 1930.

Můj moskevský den: Vstávám v 9 hodin. Myji se mýdlem přivezeným z Prahy. (Později si dávám posílat kilové balíčky tohoto mýdla poštou. Konstatuji, že se mi neztratil ani balíček.) Mám ve smlouvě, že z mýdla nebudu platiti clo. Ruského mýdla neužívám. Bylo nedokonalé, řídké a páchlo chemikáliemi. Užíváme tohoto mýdla jen na praní prádla. Voda nám teče — ve 4. patře — jen chvílemi. Zachycujeme ji tudíž do džberu. V Moskvě mají starý carský vodovod, jenž již nepostačuje vzrostlému velkoměstu. Moskva má přes tři miliony obyvatel. Snídaně je uvařena na plynu. Za plyn neplatím nic — podle smlouvy. Snídáme po rusku. Je to jako malý český oběd: mozeček nebo ledvinky, pečené brambory, kakao nebo káva. Káva v Moskvě je nevalná a stojí 27 rublů kilo. Proto paní kupuje raději kakao, jež jest dobré, ruské. K snídani jsou ještě pirožky. Dělá je naše Ukrajinka. Jsou plněny rozsekaným hovězím a vepřovým masem, játry a vajíčky. Někdy máme k snídani již kuře, koupené — jako vše ostatní — v konsumu pro cizince na Tverské.

Vycházím z domu a kupuji si noviny. Buď „Isvestije“, ofi-

ciální vládní list, nebo „Pravdu“, orgán komunistické strany. Stojí 5 kopejek. Čtu cestou do kanceláře, tu a tam vrazí do mne člověk. Omlouváme se zdvořile slovem „pardón“. Někdy se omlouvají po rusku slovem „prostítě“. Kouřím-li na cestě cigaretu, jsem nesčetněkrát požádán o oheň. Zápalky jsou drahé a je jich malý příděl. Specialisté ovšem dostanou v cizineckém konsumu tolik zápalek, kolik spotřebují. Odhazují nedokouřenou cigaretu. Je okamžitě někým zdvižena. Rozhoduji se, že na ulici nebudu kouřiti, abych nebyl obtěžován.

Jak jdu a čtu, dívám se více k zemi než nahoru. A neuchází mi vzhled obuvi průměrného Rusa. Jsou to ochozené, většinou nečistěné střevíce, neboť krém je drahý. Čističi obuvi, pouliční, žádají za vyčištění obuvi obyčejným leštídkem 1 rubl, za vyleštění krémem 2 ruble. Je to drahé.

Moje kancelář je v přízemí. Musím projíti větším sálem, kde mi lidé, kolem jejichž stolů kráčím, podávají denně ruku na uvítanou. „Zdráavstvujte!“, zdravíme se. Starý ruský pozdrav. Nějakého speciálního komunistického pozdravu (jako u nás „Čest!“) jsem nepozoroval. U vchodu do kanceláří zvláštní síla zaznamenává dobu příchodu úředníků. Na opětované opoždění jsou pokuty i přísné tresty. Rusové často vnechávali. Mnozí z nich byli z trestu přesazeni i degradováni do pracovních kolonií.

Usedám a kreslím plány až do jedné hodiny. V tuto dobu jest oběd, na který jest povolena pauza půlhodinová. K obědu bývá několikrát týdně maso, jindy je oběd bezmasý. Obědvá se ve velké jídelně, kde se denně musí vystřídati 700 lidí zaměstnaných v Cukrtrustu. Za 35 kopejek dostanu: boršč (zeleninovou polévku) neb sč (hovězí polévku se zelím), guláš s brambory, nebo skopové nebo pečené hovězí. O jiných dnech krupicová kaše, nebo jáhlová, polévaná slunečnicovým olejem. Nemám ten olej rád.

Ale již při příchodu do kanceláře, kolem desáté, podávají čaj. Cukr si každý musí přinéstí svůj. Čaj nesmí býti důvodem k přerušení práce.

V kancelářích Cukrtrustu pozoruji množství ženských inženýrů a architektů. Jsou to ženy svobodné i provdané, oblečené v bluzu a černou sukni. Tu a tam mají přes bluzu svetr. Inženýrů je v Rusku mnoho. Po revoluci stačil rok studia k dosažení inženýrského titulu. Nyní je to těžší: studuje se sedm let.

Potkávám pohřeb. Kůň zapřažený v obyčejném selském voze veze rakev. Vozka sedí na voze před rakví. Víko leží vedle rakve. Z otevřené rakve se dívá tvář mrtvého do nebe. Hudba sestávající asi ze 30 dechových nástrojů jde před povozem. Za povozem příbuzní a dělníci. Ptám se a zvidám, že jest to pohřeb továrního dělníka. V takový den mají dělníci placenou dovolenou. Hudba je obyčejně závodní a zdarma. Také rakev dodá závod zdarma. Popové se dělnického pohřbu neúčastní. A — mluvě o popech — neviděl jsem jich v Moskvě mnoho. Ačkoliv kostely — bylo to o veliké noci — byly otevřeny a přeplněny, takže lidé stáli venku. Na ulici jsem viděl popa jedenkrát. Stál na rohu, v roztrhaném černém šatě a žebrał. Dávali mu pět až dvacet kopejek. Milicionér (policista) ho ignoroval.

Jsmeli večer doma, navštěvují nás známí. Je to hlavně inženýr Beauchamp, Rus francouzského původu, a jeho paní. Beauchamp pracuje se mnou v Cukrtrustu. O politice se nemluví. Je to téměř příkazem etikety. Jen jednou jsme hovořili o smrti carově. „Car“, řekl Beauchamp, „musil býti zabit, neboť jinak by se ho byli zmocnili Čechoslováci. A to by bylo bývalo pro ruskou revoluci nepřijemné.“ Paní Beauchampová, dcera bývalého statkáře, jest nakloněna míti o smrti carově názory sentimentálnější. Ale jinak se o politice opravdu nemluví. Lidé jsou opatrní a podezřívaví. Neví se, kdo může býti špiónem a kdo ne. Ostatně mají Rusové na starosti důle-

žitější věci, než jest vnitřní politika a minulé dějiny: jest to hlavně starost o denní životní potřeby, jež plně zaujímá ruskou rodinu a tvoří hlavní předmět rodinné konveršace.

11.

Jdu s paní procházkou po Kuzněckém mostě (Kovářská třída). To je již zjara. Přibližuje se k nám prostitutka, zřejmě bývalá dáma. Obtěžuje, dotírá, je to nepřijemná věc. Má s sebou dítě asi šestileté, jež se točí bystře po kabelce mé ženy. Prohlédám jejich manévr a беру kabelku k sobě. Prostitutce pravím rusky, že zavolám milicionéra. Žena s děckem rychle odchází.

Kde tato bývalá, nyní strašlivě degradovaná, buržoasie bydlí, nevím. Stát se o ně nestará, leda jsou-li podezřelí z kontrarevoluce. Hodně spí takoví lidé na půdách. Také na půdě domu, v němž bydlím, přespávají takoví lidé. Proto se tam ztrácí prádlo.

12.

Květen 1930.

V Cukrtruštu jsou lidé, kteří zavádějí hovor o politice. Vyhýbám se jim. Pokládám je za provokatéry. Začínají rozhovor a haní současný režim. Co je mi do politiky! Přišel jsem do Ruska kreslit plány a nikoliv politisovat.

Nepřijemným stává se zástupce presidenta trustu, lotyšský komunista. Stále rafinovaně provokuje a vyzvídá. Nemohu se vyhnouti styku s ním. Jest mým sousedem v činžáku Cukrtruštu. Jeho paní neustále usiluje zmocniti se naší nákupní knížky. Tato knížka, jež jest jakýmsi klíčem ke komfortu, jest mým ruským kolegům trnem v oku. Závídí nám. Narizují své paní přísně, aby knížku nikomu nepůjčovala. Zneužití knížky je zakázáno a trestno. Že ji nechci půjčovati, to mi můj představený a soused, Lotyš, často vytýká. Hlavně opije-li se.

Na 1. máje pořádá zástupce presidenta Cukrtruštu „výpivku“ (slavnost). Je přítomen president trustu, já, jiný Lotyš, a ještě několik Rusů se ženami. Pijeme na zdraví proletariátu: ruského, československého a vůbec proletariátu světa. Je veselo. O druhé hodině noční hosté odchází a zůstáváme pouze tři: já, presidentův zástupce a druhý Lotyš. Tento má četná vyznamenání a na mou otázku, kde vyznamenání dostal, praví, že za udatnost proti Čechoslovákům. Je mi to nepřijemné. Pokládám to za netaktnost. První Lotyš je v ráži a začíná mi vytýkati knížku na potraviny. Druhý Lotyš uráží hrubě mou zemi. Buším pěstí do stolu a volám: „Dost! Neurázejte mne!“ A odchází. Je také už hodně pozdě. Taková „výpivka“ trvá do rána.

Od té doby jest poměr mezi presidentovým zástupcem a mnou chladný. Ale mně to nevádí. President trustu G. mi důvěřuje. Ostatně pomyslím na rozvázání smlouvy s Cukrtruštem a přestoupení do jiného trustu, který lépe platí. Byl jsem upozorňován již v Praze, že Cukrtrust platí nejhůře. Uvidíme, co se dá dělat. Skutečných expertů je nedostatek. Američtí žádají příliš vysoké honoráře, stejně tak Angličané a Francouzi. A mají jednu chybu: povětšinou neumí rusky. Takový americký expert je stále vlastně ve dvou osobách — on a jeho tlumočník. (Pokračování.)

In g. J. S l a b ý:

Z agrární fary a farnosti

Zemědělské školy se rozhodně nemohou chlubit, že by se těšily veliké přízni, nebo aspoň zájmu širší veřejnosti. Průměrný občan má pro ně nevrle označení „agrární fary“ spojené s představou nádherných paláců přepychově zařízených a skvěle dotovaných, jako vše, co se těší patronaci mocné a výbojně republikánské

strany. Nu, nevybral jsem si toto thema, abych vyvracel pokřivené představy a dokazoval skutečnost, že těchto paláců je jen pár a škol bídně vybavených desítky. Jsou tu zajímavější náměty, než abych se dal do udýchané apologie, která by se beztoho přijímala předem nedůvěřivě.

Z a p o m n ě l o s e . . .

Pozemková reforma rozdrobila velkostatky, které měly také určitý význam, jako šířitelé zemědělského pokroku, pravda, šířitelé trochu nesoustavní. Tento úbytek bylo třeba kompenzovat. Jak? Soustavným vzděláváním, školou. Tedy školy odborné (zimní). Kratší vyučování a i to jen v zimním období, menší předběžné vzdělání, menší finanční náklad. Byla tedy síť odborných škol kvapně doplňována. Z 73 škol na území republiky při převratu stoupl počet do roku 1923/24 na 112. V horlivosti budování se ovšem leckde přestřelilo a šláplo vedle (v téže době přibylo 7 škol středních a do ní spadá také pestrá, dosud ještě definitivně nevyřešená historie našich vysokých škol zemědělských), ale celkem optimismus budovatelského tempa byl ospravedlněn vlnou tehdejší hospodářské konjunktury, jejíhož konce tehdy nikdo tak záhy nečekal. Žáků bylo dost a žádosti o zřízení nových škol, popostrkované deputacemi ctižádostivých obcí, hromadily se referentům na stolech. A tak se přirozeně zapomnělo na to, nebylo-li by záhodno zkoumat možnosti dostatečné návštěvy žáků. Toto nedopatření má za následek, že hospodářské školy navštěvuje tak asi 1/8 hochů, kteří by je navštěvovat měli, a i tato osmina se získává všelijak. Jsou, pravda, školy, zvláště starší, v krajinách pokročilejších, které už mají svoji tradici a kde se normální kontingent žáků dostaví, aniž třeba hnout prstem. Jsou školy, kde postačí několik přednášek, výzva v krajiniském týdeníku, nějaký ten plakát v okolních dědinách. Ale těch šťastných je poměrně málo, většinou třeba v e r b o v a t.

V e r b o v á n í.

To je vlastně hotová strategie. Koncem června se bombardují všechny správy obecných a měštanských škol a všechny obecní úřady v okolí žádostmi o sdělení jmen hochů, kteří by mohli hospodářskou školu navštěvovat. Tak asi desetina tázaných odpoví. Načež se profesor (páni ředitelé jsou na to pochopitelně většinou už pohodlní) rozběhne do dědin, z nichž odpověď nedošla, a intervenuje osobně. Studují se třídní knihy, očkovací záznamy, volební seznamy. Starosta se mračí, pan řídící se ošívá, nic naplat. Každý synek, který by „mohl přijít v úvahu“ se ocitne na papíře, načež se takový seznam rozepsaný pro jednotlivé obce pošle důvěrníkovi — zpravidla absolventovi — aby s vyhlédnutými oběti promluvil. Výsledek bývá stereotypní: 80—90% odpovědí beznadějných, zbytek více méně nadějný, zřídka kdy zaručený úlovek. Tím verbovací akce vstoupí do nejpeprnějšího, ale také nejzajímavějšího stadia osobního verbování. V hospodách, po domech, na polích, u řepných vah, od rána až do noci podnikají se rafinované útoky na vyhlédnuté oběti, respektive jejich rodiče.

Mladá, neškaredá maminka, kterou jsem přepadl při okrajování řepy, zřejmě ráda uvítala příležitost k oddechu od fádni práce. Beseduje se mnou dobře přes půl hodiny, na konec „no, až co táta řekne.“ Táta ovšem jel s řepou, jsem tedy tam, kde jsem byl před tím. Nu, po-

čátkem roku se ukáže, že synek přišel, Táta, jak jsem se později dověděl, je pátým kolem u vozu a energická mamička, které beseda s „pařem inženýrem“ náramně polichotila, rozhodla, že jedináček bude chodit, přes to, hlava rodiny, brána v potaz, prohlásila veto.

Synek, kterého jsem v průvodu absolventa přepadl po večeri, chystá se právě na toulku po dědině, a na obvyklý útok procedí neochotně zuby: „Až estli bude chodit kamarád A.“ Hned milého kandidáta spakuji a jdeme tedy ke kamarádovi A. Zde týž výsledek: „Půjde-li kamarád B.“ To se opakuje ještě u kamaráda C a D a konečně celá lavina 7 lidí vpadne ke kamarádovi E, který se už chystá spat. Po dlouhém a všestranném řečňování vymáčkne na něm „ano“, ostatní potom, že také ano. To bych tedy měl 6 mládenců. Počátkem školního roku zjistím, že se dostavil jeden.

Zamračený strýc, na něhož mě odkázal jeho bratr, učitel, se zaškaredí: „Do školy? Nepůjde.“ „A proč?“ „Po tom je vám hovno!“ Inu, náš bodrý venkov.

Po celé září a říjen probíhám dědiny na okrese a chytám lidi, slibuji, naléhám, podněcuji. Začátkem roku se ukáže výsledek. Vypadá takto:

Vypsaných hochů, kteří by mohli nově chodit 70—80	
Z těch jsem vymámil slib na	25—30
Dostavilo se nových	12—18
Do druhého ročníku	8—12

Nu, nedopadlo to ještě nejhůř. Je ovšem ještě nebezpečí, že dva nebo tři si to ještě v prvním týdnu rozmyslí a zůstanou doma.

Ž á c i.

Materiál, který se do školy sežene, je ovšem konglomerátem velice pestrým. Myslím, že po této stránce nemůže s odbornými školami hospodářskými soutěžit žádná jiná škola.

Od 14letých mládenečků, kteří sotva před půl rokem vyběhli ze školy, většinou jelimánků, přes výrostky, které vzruší každé hezké děvče, přecházející kolem oken, až po halamy, kteří mají (případně už dávno) za sebou vojnu a pilněji trhají se stromů poznání, než čerpají ze studnice vědění — celá stupnice věkových stadií. Většinu ovšem tvoří ti, kteří prožívají nejpálčivěji přerod z chlapce v muže. Však to také profesor pozná na své kůži.

S předběžným vzděláním je to stejné. V téže lavici sedí vedle sebe synek z vesnické jednotřídky s absolventem měšťanky, či dokonce nižšího gymnasia, který nemohl dále studovat. Jeden zná jen okolní dědiny a okresní město, druhý proběhl už slušný kus světa.

Ovládnouti takový materiál, aby se mohla látka stejnoměrně probírat a vtlouci do něho za 4—5 měsíců předepsanou látku, to je úkol, který dere zatracené nervy. Není tu nijakých disciplinárních prostředků, neúčinkuje tu ani horší klasifikace, ani hrozba vyloučením. Synek se vrátí beztoho k pluhu, kde po něm nikdo bumágu žádat nebude, a je si velmi dobře vědom úsilí, s nímž sem byl získáván, než aby věřil v možnost vyloučení.

D u š e š k o l y.

Skoro stejně pestré, jako složení žáků, je také složení vyučujících. Neplatí to jen o silách externích, kde vedle advokáta a zvěrolékaře figuruje jako kolega sedlář a kolář, nýbrž i o silách řádných. Tu jsou celkem tři skupiny, mezi nimiž možno vésti dosti přesnou de-

limitační čáru, třebaže v rámci každé z nich jsou přechodné typy.

Do první skupiny náleží starší páni, kteří působili na školách už před válkou a dnes jsou většinou řediteli. Mají skoro vesměs středoškolské vzdělání a dlouhým stykem s venkovem, jež hubený předválečný plat nedovoľoval kompenzovat kulturními možnostmi, nabyli značně rustikálního nátěru. V teorii nebývají právě nejpevnější, nové pokroky už nestačí sledovat a jejich všeobecné vzdělání je pravidelně velmi hubené. Je mezi nimi řada lidí, kteří se zasloužili o hospodářský pokrok svého okresu, a několik silných jedinců, kteří se domohli i značného jmění (znám mezi nimi i milionáře).

Druhou skupinu tvoří bývalí správci velkostatků, kteří byli převzati při pozemkové reformě. Starší kolegové této kategorie jsou v tom nejhůř. Na teoretické podrobnosti už zapoměli a nemají už dosti poslušnou paměť, aby si je opět osvojili a prohloubili. Na dvorech navykli si na řízné komandování, místy i na postavení milostpánů, a protože nemají už dosti pružnosti pro osvojení si základních pedagogických zásad, přichází vají nezřídka do konfliktu s žáky, kteří mají daleko do vlastností deputátníků. Spravedlivě nutno ovšem přiznat, že jsou i velmi pěkné a potěšitelné výjimky a že značné praktické znalosti jsou pro tuto skupinu značným plus.

Třetí skupinu tvoří zemědělstí inženýři. Jsou to většinou lidé mladí, nebo aspoň mladší, duševně pružní, mají značné vzdělání a také (někdy až příliš veliké) ambice. Ti, kteří vyšli z vysokých škol až po pozemkové reformě, jsou ovšem v praxi zpravidla hodně slabí, schází jim tvrdá služba na intenzivních velkostatkách. Nováčci dlouho nemohou najít modus in rebus a uvědomit si, že nepůsobí na vysoké škole a že tedy je nutno, aby ze své vzosné vědy uvařili kašičku přijatelnou i žaludkům odkojeným jen vesnickou jednotřídkou. Někteří se na školách uchytili jen z nedostatku jiných možností. Těm ovšem škola k srdci právě nepřirostla a zabývají se více politikou. Pokud mohu soudit, s nevelikým úspěchem jak morálním, tak hmotným.

F a r a a f a r n í c i.

Jsou výjimky, bystří jednotlivci, kteří dovedou hodnotit význam odborného vzdělání, ale masa venkovánů má k hospodářským školám poměr lhostejný, někdy přímo odmítavý. Tento poměr je utvořen několika složkami.

Předně je to nevalné hodnocení vzdělání vůbec a teoretického zvláště. Venkován je empirik a snad snílek, ale skoro nikdy racionalista. A ze vzdělání není přímého materiálního, hmatatelného prospěchu. Každý učitel obecné školy, zejména v krajích chudších a zaostalejších by o tom mohl povídat pestré epizody. A to je návštěva obecných škol povinná a neomluvené absence se pokutují. Nadto děti školou povinné nejsou ještě plně hodnotnou pracovní silou. Reklamuje-li tedy hospodářská škola pro sebe pracovníky už hodně silnější, nemůže očekávat otevřenou náruč, třebaže ty pracovní síly odnímá hospodářství v době, kdy beztoho není mnoho práce. Člověk je líná bestie, a venkovský tatík, který se sotva dočkal jakés také náhrady, umožňující mu, aby si v zimě trochu zalenošil, neprojevuje pochopitelně velkého nadšení nad zařízením, které nejen že mu v tomto předsevzetí překáží, nýbrž nadto ještě žádá od něho finančních obětí.

Za druhé tyto finanční oběti nemají efekt, který by

byl průměrnému venkovskému mozku dostatečně přijatelný. Přes všechny holečkovské tirády nemá průměrný venkovan své povolání rád. (Celá řada ne právě nejhůře situovaných zemědělců-legionářů, kteří pověsili sedlačinu na hřebík, aby se uchytili jako četníci, finanční strážníci ba i listonoši, je důkazem dosti výmluvným). Může-li si chytiti něčeho, co se mu zdá lehčím chlebíčkem, udělá to rád. Také příslovečné zaujetí proti „pánům“ je prostě zlost na ty šťastné, kteří se dostali tam, kam se jemu nepodařilo. Jinak proti existenci „pánů“ nebrojí, naopak, jen proto, že je prostředkem k tomuto cíli, má ke vzdělání jakousi úctu. Ale tu mu hospodářská škola nemůže poskytnout, zejména za dnešních poměrů, nejmenších vyhlídek. A má-li se synek ze školy vrátit zase k pluhu, nač je mu k čertu třeba školy?

Nepříznivě na sympatie ke škole působí — zejména tam, kde jsou školy dosud mladé, bez tradice — výsledky jejich činnosti. Materiál, který se na školy dostane, nebývá pravidelně prvotřídní. Co lepšího, studuje raději na středních školách „na pány“. Nuže, ten druhý materiál se vzdělává, jak jsem už uvedl, přece jen trochu krátce, kvapně a rozsáhle, než aby vzdělání mohlo zapustiti dostatečně hluboké kořeny. Když se synek vrátí ze školy, je ještě mlád a zřídka kdy má příležitost, aby ukázal co dovede. Otec bývá na svou vládu nad hospodářstvím trochu žárlivý. A než se synek k řízení hospodářství dostane, vykouří se mu zpravidla valná část vědomostí z hlavy. A naskytne-li se mu šťastnou náhodou příležitost k uplatnění jeho vědomostí za tepla, stačí sebe menší zbrkllost — v tom věku příliš pochopitelná — aby se mu celá dědina vysmála. A tak synek, není-li mimořádně nadaný a energický, zanechá svých apoštolských aspirací, utone v zaostalejším prostředí a nakonec se neliší nijak od neabsolventů. Takovéto příklady ovšem k následování nepodnítí. V obcích, kde je už absolventů, zvláště starších, více, se ovšem nesporně hospodářský pokrok jeví, ale to jsou právě obce v okolí škol s dlouholetou tradicí, které takto tvoří cestou velice trnitou.

Školní statky.

Příčinou tohoto podbarvení a někdy hodně nízkého kursu hospodářských škol bývají velmi často školní statky. Právě ty statky, od nichž se očekávalo zvýšení jejich popularity. Byly přiděleny některým školám (ne všem!) většinou až za pozemkové reformy z dvojího důvodu: aby žákům bylo umožněno doplniti své teoretické poznatky praktickými zkušenostmi a aby zemědělci v obvodu školy měli demonstrační objekt a průkopníka zemědělského pokroku. Tedy úmysl velmi pěkný, jenže prakse dopadla tím hůře, čím intence byly pěknější.

Jako učebná pomůcka nemohly se statky při odborných školách přirozeně osvědčit. V zimě, kdy žáci chodí do školy, mohou nabýt na statku po čertech málo praxe. A jakmile se na statku započnou živější práce, je už také konec školního roku a mládenci se rozběhnou.

Ale ani druhý úkol nemohly školní statky splniti tak, jak se očekávalo. Už běžné (třebaže neoficiální) označení „vzorný statek“ bylo zvoleno nešikovně a natropilo dosti zla.

Nesmí se zapomenout, že často provokuje drobné zemědělce už sama existence statku. Jsou to většinou zbytkové statky a o tuto půdu považují se uchazeči, na něž se nedostalo nebo dostalo málo, nespravedlivě

zkráceni. Tím ovšem se jejich kritický bystrozrak zostřuje.

Po institucích lidí.

Tím, co vloženo, je do jisté míry determinován též poměr venkovanů k členům profesorského sboru. A právě na zemědělských školách je problém osob palčivější než na kterémkoli typu jiném. Jednak tu profesorský sbor netvoří mnohohlavé kolektivum, nýbrž jen 2—3 lidé, jednak je tu tak intenzivní styk s okolím, jako na žádné jiné škole. A je zapotřebí velikého taktu, vzdělání a určitých vrozených schopností, má-li se při tomto styku překonat nebo aspoň překlenout vrozená selská nedůvěra a nevraživost vůči „pánům“. Nejhorším kamenem úrazu při tomto styku bývají rozdíly v sociálním postavení a výši důchodů. Pravda, pan okresní soudce, pan hejtman atd. mají postavení a důchod stejné, ne-li vyšší, ale ti nejsou tak na ráně, sedláček přijde s nimi do styku jen když něco provede nebo při občasných komisi. Přijde-li však na dědinu zemědělský profesor, pak není to mocné božstvo, které může pokutovat a zavírat, nýbrž jen poučuje nebo radí. „Ja, vám se to dobře povídá, na prvního dostanete své, ale enom vás tak dát na naše místo,“ to bývá jedna z nejčastějších námitek.

A konečně činnost.

Poměr venkovanů k činnosti profesorů je lhostejnější nebo živější, dle toho, jaký prospěch od této činnosti očekávají. Přirozeně působí tu také osobní sympatie nebo antipatie.

Přednášky se poslouchají dnes už většinou pasivně. Přejedly se. Politické štvance a zneužívání odborných přednášek k politickým účelům podlomily jejich kredit. A hlavně slova jsou neúčinná proti hospodářské mizerii, a nejen sytý hladovému, nýbrž i hladový sytému nevěří.

Ještě nejspíš „chytí“ přednáška na thema, které si posluchači zvolili sami. Přednáška o věcech, k nimž si neutvořili určitý poměr, nebo o věcech obecných, v nichž nevidí pro sebe přímého prospěchu, se sice vyslechnou, ale pouštějí jedním uchem dovnitř, druhým ven.

Přednášel jsem kdysi v rámci akce „Týden zdraví venkova“. Poslouchali, neodporovali. Ale po přednášce přece jeden strýček kápl božskou. Prý „pane inženýre, tv bakterie, bacily a čerty dábly, to je tak pro pány. My na to nedržíme.“ Z té přednášky si mne odvedla matka našeho absolventa. Chystá kvapně pohoštění a berouc z almarčky talíř začne jej horlivě přetírat fěrtůškem, který čistotou právě nesvítí. Zachytí při tom můj patrně nedůvěřivý pohled, ale vysvětluje si jej po svém. Prý „pane inženýre, vždyť toho fěrtůška není škoda, je už beztak špinavý“.

O porady bývá zájem značný. Ale zpravidla vám tazatel po prvním dotazu nevěří úplně a přesvědčí se ještě u někoho jiného, nebo i u vás po nějaké době po druhé. A málokdy uposlechnou stoprocentně, zejména je-li uposlechnutí spojeno s nákladem finančním. Menší rozpaky se ovšem projevují tam, kde jde o to, jak by tazatel mohl dostat subvenci, daňovou slevu a pod. Nu, za dnešní doby to ani nepřekvapí.

V této souvislosti nemohu si odeprít historku ze své činnosti výstavnické. Před pořádáním dobytčí výstavy sjížděli jsme s přítelem zvěrolékařem okres, abychom výstavní materiál předem trochu vybrali. Přiveďte nám jeden občan jalovici, vymytou, opentlenou, ale . . . Kroutime nosem a zvěrolékař přímo milému strýčkovi, že jako to jeho dobytčátko se tedy nehodí. Strýček ani muk. Ale na druhý den se objeví u mne a prý „pane inženýre,

já tu jalůvku přeca na výstavu dovedu. Tož hleďte, aby dostala cenu. Šak zadarmo to nechcu“. Na mé námitky se dobrácky usmíval, jako že vždyť nejsme dnešní, no ne? A jalůvku přivedl. Ceny ovšem nedostala. Přirozeně mojí vinou. „Šak počkejte, kujóne, až budete zasěj sháňat žáků!“

A činnost spolková? Většinou papírová. Zpolitování veřejného života podlomilo všecek zájem a krach několika hospodářských družstev ubil i to málo důvěry, k němuž venkovský člověk byl schopen se vzepnout. Schůze konají se za nepatrné účasti, bez zájmu a bez odezvy. A agilnější člověk vyvolá dříve či později podezření: „K jakému korytu se zase ten chce vyšplhat po našich zádech?“

Rozepsal jsem se o svém povolání, jak vidím, hodně ze široka. To už se stává lidem, kteří píší nebo mluví o tom, co mají rádi. Nu, proč se k tomu nepřiznat. Vždyť za těch okolností, jež vypisují, musí člověk opravdu mít svoji práci rád, nemá-li jí být zakrátko otráven. Je k ní třeba průkopnické nátury a kachního žaludku.

A třebaže jsem psal bez jakékoli tendence, nemám nic proti tomu, jestliže závěr vyústuje ve známé přísloví, že není vše zlatem, co se třpytí. Ani agrárnícká fara.

dopisy

Svědectví muže, jenž to ví

Vážený pane redaktore!

Jakožto čtenář Vašich článků v *Prítomnosti* i *Lidových novinách* považuji Vás za člověka poctivého, který má nejlepší úmysl býti se za spravedlnost a dobrou věc. Proto dovoluji si přičiněti několik poznámek k Vaším článkům v nedělních *Lid. novinách*. „Básník proti daním“, 12. t. m. uveřejněný, a „Menší ze dvou zel“, 19. t. m. uveřejněný.

Nehodlám snad hájiti básníka Machara, jehož nynější výtvory nápadně se podobají pomlúvám propuštěné služby. Navazují pouze na Vaše výroky, že podstata daní jest v tom, „že část národa, která má zaměstnání, musí živiti onu část, která zaměstnání nemá atd...“, nebo „kdybychom byli lepší, asi bychom sami z pouhého citu vlastními akcemi sebrali a opatřili všechny peníze, jichž je třeba na zaopatření nezaměstnaných“.

Jste idealistou, pane redaktore, a každý pořádný novinář jím trochu musí být.

Jsem ale bohužel úředníkem...*) a jako takový mám příležitost nahlédnouti do všech odvětví státní správy. Jest prostě léta mým povoláním kontrolovati, jak se hospodaří státními penězi! Jsem tedy, pane redaktore, bohužel lépe informován nežli Vy, jak malá část těch daní dobrých občanů zbyde nakonec ubohým nezaměstnaným a na jiné potřebné výdaje, a jak poměrně velká část těchto tak nelítostně vydrže-

*) Pozn. redakce. Jméno úřadu jakožto i autorovo, jenž je vysokým státním úředníkem, z pochopitelných důvodů vynecháváme.

ných daní vyházi se za zbytečnosti a luxus jednotlivců. Nejdříve paláce, auta (je to maličkost, ale charakteristická: režie auta činí normálně nanejvýše 20.000 Kč ročně, režie auta státního jest účtována 50.000 Kč v rozpočtu, o čemž se můžete sám přesvědčiti), zahraniční cesty hodnostářů i celých komisí, a teprve co zbyde — pak na ty věci naléhavé a potřebné. Přál bych Vám prováděti jednou se mnou revisi — zhroutil byste se! Jsme bohužel vázání úředním tajemstvím — nemohu a nesmím veřejně pranýřovati neslýchané hospodářství se státními penězi. Naše výtky, kterými při revisích neskrblíme, jdou úřední cestou a zůstávají skoro vždy bez výsledku. Zůstává tedy pouze při papírových výtkách.

Zamýšlená úsporná komise (jak již jste jednou v *Prítomnosti* správně konstatoval), ve které nota bene snad ani nemá býti zastoupena oposice, je ubohou komedií, házení písku do očí poplatníkům, neboť samozřejmě poslanec koaliční strany nevytkne své vlastní straně rozhazování peněz!

Straně Stříbrného dává se tím do ruky znamenitá zbraň. (Připomínám, že jsem politickým přívržencem Udržalovým.)

Což jsou všichni raněni slepotou, že přímo v hánějí naše většinou v hloubi duše dobré, loyální a slušné občany v náruč dobrodruhů a oposičních stran? Přímo dodávají materiál sensačním plátkům? „Státní auta na čundru“ — byla to maličerná kampaň — řeknete — ale proč neudělala státní správa gesto, které by křiklounům zacpalo ústa? Změnila se prostě jen čísla státních aut, aby nebyla tak lehko k poznání a na „čundr“ se skutečně jezdí dál.

Takových případů, kde jde ne o tisíce, ale o miliony a miliony státních peněz, dalo by se vyjmenovati na sta.

Vím, jak jest drobný poplatník daněmi skutečně přetížěn. Nesl bych nejen já, ale i mnoho jiných bez odporu i další břemena, kdybychom věděli, že s tím skutečně pomáháme zmírniti bídu.

Věřte, že ona akce národní solidarity, za kterou se přimlouváte — kde by se dobrovolně sebraly sumy státu k dispozici ve prospěch nezaměstnaných — nebyla by nemožnou a setkala by se třeba s větším úspěchem nežli si myslíte — kdybychom nevěřili že bychom svými dary podporovali jen lehkomyšlné vyhazování státních peněz, prospěchářství jednotlivců a stranickou agitaci. (Nemíním tím snad jen jednu stranu — viny jsou v š e c k y!)

Přijdu mnoho mezi lid ve všech koncích republiky — věřte mi, pane redaktore — v lidu to vře, v lidu to kvasí, lid chce pořádek konečně už jednou ne slovy, ale skutky! Lid dobře vidí, že ty nápravy a „úspory“ jsou jenom na oko! Nesmí se již přepínati trpělivost národa.

Novináři poctiví, dobré vůle a čestní bez rozdílu stran spojte se! (Bylo by to možné?) Nevolejte, ale křičte, hulákejte a řvete megafony o nápravu, nežli bude pozdě. Dr. X.

nové knihy

„*Němci v českých zemích*“ je název dalšího svazku Výboru z krásné prózy československé. Uspořádáním byl pověřen dr. Pavel Eisner. V seznamu autorů se vyskytují: Reiner Maria Rilke, Franz Werfel, Max Brod, Adalbert Stifter, „zruřivý reportér“ E. E. Kisch, Marie Ebner-Eschenbachová, L. Winder a řada jiných, zakončených J. Mühlbergerem. Cena Kč 29.—, pro vázaný Kč 44.—.

Velký výběr

plnicích per

(Parker, Wagner, Waterman, Astoria, Mont Blanc atd.),

crayonů, zápisníků, soenecken a pod. psacích souprav a podložek; aktovek a jiných nepostradatelných pomůcek kanc. i technických má na skladě:

K. Wágner. Brno-Česká 16.

nové knihy

Život osobnosti po smrti*)

Toto záhadné a často trapné a groteskní pomezí biologické vědy vyžádalo by si pozornosti i když ne z jiného důvodu, tedy z toho, že se tak úzce dotýká jiné otázky, kterou jsme si všichni položili. O samotě, v tichu noci a při mnohých závažných okolnostech jsme se ptali: Může toto já, tvořící tak živý střed mého vesmíru, tak chtivě žádoucí světa, kdy přestat býti? Bez něho jistě není vůbec světa. A přece toto vědomé já umírá noc co noc ve spánku a nedovedeme sledovati stadia, kdy ve svých počátcích si začalo uvědomovati svou vlastní jsoucnost.

Pan Kdokoli klade tištěné slovo stranou a uvažuje. „Já jsem já“ zdá se mu býti zjištěním pravdy, vedle kterého číslice, prostor a čas se zdají býti prchavými abstrakcemi. Ale pak uvažuje o řadě věcí, které před ním rozvinula Věda o životě. Toto dílo ustavičně vrhalo světlo na podstatu individuality. Poznali jsme stupně individuality, individuální buňku soustředěnou kolem jednoho jádra, individuální metazoon, individuální kolonii, složenou z individuálních zoidů. Shledali jsme, že je u mnoha tvorů nemožné definovati individualitu: na příklad u mořských hub, Obelii a jiných polypů, žijících v koloniích. Viděli jsme, že individua spolu splývají a stávají se jednotkou a že individua se rozpadají v několik tvorů. Ve studii o duševním životě viděli jsme, že je možno, aby v jediném mozku žily samostatné a přímo protichůdné individuality. I v jasně vymezených lidských individuích jsme si ustavičně vědomi konfliktu pohnutek, zápasu mezi lepším a horším já, různoběžnosti, náklonností a cílů. Je celé podvědomé a vědomé já nesmrtelné anebo je nesmrtelnou pouze persona? Zůstává na živu rozšířené já? Mnohé z nejprudších vášní pana Kdhokoliv netýkají se ani tak jeho osobních zájmů jako zájmů plemene. Někdy by raději miloval, nežli jedl.

Některé z nejlepších věcí našich životů jsou věci nejméně osobní. Když člověk je vzrušen vysokými cíli, zaujat nějakým význačným úsilím anebo pohroužen do hlubokého studia, zapomíná úplně na sebe sama. Podobně v okamžicích velké vášně se „zapomíná“. To nejsou metafory. Vědomé já není celým člověkem. Je ústřední kancelář jeho povšechného tělesného chování, ale je podrobeno soustavám odůvodnění, rozumné myšlenky, vědecké zvědavosti, náklonností, davových sugescí, které vnikají do jeho bytosti z vnějška podobně jako z ústředí přicházejí všeobecné instrukce do polosamostatných filiálek banky. Mnohým z našich smyslových vněmů dostává se výkladu v mozku. Snad soubor našich smyslových vjemů jest vykládán podle potřeb naší mysli. Je možné, že to slouží účelům posmrtného života, aby pan Kdo-

koliv se o sobě domníval, že je bytostí nezávislejší nežli ve skutečnosti je. Osobnost může býti pouze jednou z metod přírody, pohodlnou prozatímní ilusí pozoruhodné strategické ceny.

Mimo to individuální smrt je jednou z metod života. To jsme již zdůraznili při svých poznámkách o omlazování v knize čtvrté. Každý jedinec je biologickým pokusem a druh pokračuje a postupuje výběrem, odvržením nebo rozmnožením těchto jedinců. Biologický život přestává postupovati, nekončí-li jedinci a nejsou-li nahrazeni jinými. Představa jakéhokoliv druhu individuální nesmrtelnosti odporuje naprosto představě o trvalé evoluci. Pan Kdhokoliv koná své pokusy, učí se a vyučuje, odevzdává pochodeň života a zkušenosti. Zlé návyky, jím získané, nesmazatelné vzpomínky, zkomoleniny a znetvořeniny, které byly jeho údělem, jed a předsudky i rozklad v něm — to vše nakonec lépe je vyhlazeno a zapomenuto. Přijde čas, kdy bude unaven a hotov ke spánku.

Bývají to mladí lidé, kteří touží po osobní nesmrtelnosti, nikoli staří.

Ale tyto námitky neodstraňují představy nesmrtelnosti. Pouze ji přesunují z osobnosti. Ve viditelném biologickém světě, ve světě skutečností, život nikdy neumírá. Pouze jedinci, které odvrhuje, umírají. Nemohla by tu býti jiná stránka života, jejímž naše vědomí je pouze nejostřejším nám známým výrazem, vnímající stránka hmoty, možno-li raziti tento výraz, která je též trvalejší nežli individuální zkušenost? Právě tak, jako naše tělesné životy vypracovávají formu vyvíjejícího se druhu, právě tak mohou naše duševní životy vypracovávati jeho svítající vědomí. Ačkoliv sami jako takoví jsme smrtelní, můžeme býti nesmrtelnými jako fáze a přechodné části vyvíjející se, neumírající vnímající souvislosti. Když filosofujeme v tichosti, může tu jíti ne o nás, ale o Člověka, který se propracovává k sebeuvědomení prostřednictvím našich individuálních myšlenek.

Nehledě k takovým úvahám můžeme říci tolik; O trvání individuálního vědomí po smrti a rozkladu těla Věda o životě není s to přinésti nějakého ubezpečení, naopak snáší mnoho dokladů, ukazujících k nepravděpodobnosti toho. Ale pokud jde o naše životy jakožto skutečnosti, nehledě ku vědomí, Věda o životě nemá pochybnosti. Nespekuluje, prostě konstatuje. Naše životy nezačínají nově při narození a nepřestávají bez konce; přejímají tělesnou dědičnost, přejímají tradici, vcházejí do odehrávajícího se dramatu, jsou podmíněny od prvopočátku a každému jest hráti úlohu, odlišnou od kterékoliv úlohy hrané před ním anebo po něm. A naše životy nekončí smrtí. Proudí dále nejenom v přímých potomcích, ale mnohem výrazněji snad ve vlivu, který měly na ostatní život. Způsob sehrání úlohy určuje nekonečné důsledky. Trvají v pletivu vykonaných věcí navždy. To alespoň není teorie, ani filosofie; je to právě takové zjištění faktů, jako že každý proud, který teče na této planetě zemi, svažuje se dolů k moři.

*) Z knihy Huxley-Wellsů Věda o životě, jejíž třetí a poslední díl právě vyšel v nakladatelství Fr. Borový.

Kniha o tajemstvích života

H. G. WELLS, J. HUXLEY, G. P. WELLS

VĚDA O ŽIVOTĚ

Souhrn současných vědomostí o životě a jeho možnostech

3 díly, 1118 stran, 825 vyobrazení, 33 barevných příloh.

Brožované Kč 350.—, vázané Kč 425.—, v polokůži

Kč 500.—. I na měsíční splátky à Kč 50.—

DOSTANETE U KNIHKUPCŮ A V NAKLADATELSTVÍ

FR. BOROVI, PRAHA II, NÁRODNÍ TŘ. 18

Do stínu lesa a pro kouzelné večery vaší dovolené
vezměte s sebou
knihy básníků intimních nálad:

Strom v květu Brož. Kč 21.—, váz. Kč 31.—	Tvůj hlas Brož. Kč 20.—, váz. Kč 30.—	Srdce a vřava světa Brož. Kč 12.50, váz. Kč 22.50
Josef Hora Deset let Brož. Kč 16.—, váz. Kč 26.—	Struny ve větru Brož. Kč 15.—, váz. Kč 25.—	Italie Brož. Kč 27.—, váz. Kč 150.—
Stanislav K. Neumann O. Scheinflugová Všední den Brož. Kč 12.—, váz. Kč 25.—	Knihy erotiky Brož. Kč 16.—, váz. Kč 26.— 1914—1918 Brož. Kč 20.—, váz. Kč 30.—	Knihy lesů, vod a strání Brož. Kč 20.—, váz. Kč 30.— Knihy mládí a vzdoru Brož. Kč 20.—, váz. Kč 30.—
Fráňa Šrámek R. Těsnohlídek Pohádky krve Brož. Kč 30.—, váz. Kč 45.—	Nové básně Brož. Kč 12.—, váz. Kč 32.—	Melancholická pout Brož. Kč 30.—, váz. Kč 45.—
K. Toman Sluneční hodiny Brož. Kč 30.—, váz. Kč 45.—	Torso života Brož. Kč 30.—, váz. Kč 45.—	Básně Brož. Kč 40.—, váz. Kč 150.—
Stoletý kalendář Brož. Kč 60.—, váz. Kč 150.—	Měsíce - hlas ticha Brož. Kč 30.—, váz. Kč 45.—	

U KNIHKUPCŮ A U F

FR. BOROVI, NAKLADATELSTVÍ, PRAHA II., NÁRODNÍ 18